

İbn Asâkir'in Târîhu Dimaşk'ında Hicrî Üçüncü Asra Ait Hadis Kaynakları: Günümüze Ulaşmayan Eserler Özelinde

Ibn Asakir's "Tarikh Dimashq" Mentions The Hadith Sources From the Hijri Third Century That Have Not Survived to The Present Day.

Zhanuzak TURAN UULU *

Geliş Tarihi/Received: 27.04.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 16.05.2023

Öz: İbn Asâkir'in bu eseri tarih adıyla meşhur olmuştur. Ancak İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk*'ında en çok kullandığı kaynakların birisi hadis kaynaklarıdır. Bu hadis kaynakları arasında 2. asra ait hadis kaynaklarından kendisinin yaşadığı dönemdeki hadis kaynaklarına kadar eserler bulunmaktadır. Bilindiği gibi Hadis Tarihinde üçüncü asır "Altın Çağ" olarak adlandırılmaktadır. İbn Asâkir üçüncü asra ait hadis kaynaklarından çok rivâyet etmiştir. Bu eserler arasında hadis türlerinden olan sahih, sünen, müsned, muvattâ', musannef, câmi' ve Mustahrec gibi temel hadis kaynaklarından kullanmıştır. Ayrıca bunlarla birlikte fevâid, emâlî, hadis cüzleri, nâsihü'l-hadis, erbâin, mu'cem, gâribü'l-hadis ve mustalahü'l-hadis gibi eserlerden de faydalanmıştır.

İbn Asâkir başta Buhârî ve Müslim olmak üzere hemen hemen Kütübi's-Sitte ve Kütübi't-Tis'a olarak bilinen hemen hemen bütün eserlerden yararlanmıştır. Görebildiğimiz kadarıyla üçüncü asra ait yaklaşık 170 eserden rivâyette bulunmuştur. Bu eserlerin arasında Hadis cüzleri, Vefâyat, Esmâ ve'l-Künâ ve tarih kitapları da mevcuttur. Ayrıca belirtmemiz gerekir ki bu eserlerin bazıları günümüze ulaşmamış bazıları ise kısmen ulaşmıştır. Bu çalışmamızda *Târîhu Dimaşk*'taki 3. asra ait hadislerinin hepsinin listesini vermeye çalışacağız. Bu kitapta adı geçen Buhârî, Müslim, İmam Şâfiî, Ebû Dâvûd, Tirmizi vb. şahıslar ve onların eserleri üzerinde çalışmalar yapılmış ve hala bu hazineler kazılıp bitmeden üzerinde çalışmalar hala yapılmakta-

* Yüksek Lisans Mezunu, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslami Bilimler, <https://orcid.org/0000-0003-2328-6382>.

dır. Dolayısıyla bu eserlerin hepsi ayrı ayrı birer çalışma olabileceği için ve bu da bizim çalışmamızın sınırlarını aşacağı için 3. asırdaki eserlerle ilgili genel bilgi verilecek ve üzerinde detaylı durulmayacaktır. Söz gelimi belirtelim ki günümüze ulaşan eserlerle *Târîhu Dimaşk*'taki rivâyetleri karşılaştırmak mümkündür. Mesela, lafızlardaki hata, kelimelerin yanlış okuması, kelime ve cümle satır atlaması veya tekrarı gibi yerleri elimizdeki nüshalarıyla karşılaştıra bileceğiz.¹

Anahtar Kelimeler: İbn Asâkir, Hadis Kaynakları, Rivayet, Hicrî Üçüncü Asır.

Abstract:

İbn Asakir is famous for his work known as "Tarih" (History). However, in his work "Tarikh Dimashq" (History of Damascus), he extensively used hadith sources as one of his main references. These hadith sources range from the 2nd century to the period in which he lived. As is known, the third century is referred to as the "Golden Age" in Hadith history. Ibn Asakir narrated extensively from hadith sources belonging to the third century. Among these works, he used fundamental hadith sources such as sahih, sunan, musnad, muwatta', musannaf, jami', and mustahric, which are different types of hadith collections. Additionally, he also utilized works such as fevaid, emali, hadith compilations, nasihu'l-hadis, arbain, mu'jam, garibu'l-hadis, and mustalahu'l-hadis. Ibn Asakir made use of various works, particularly the well-known collections of hadith, including those by Bukhari and Muslim, which are part of the "Kutub al-Sittah" (Six Major Hadith Collections) and "Kutub al-Tis'ah" (Nine Major Hadith Collections). As far as we can see, there are narrations from approximately 170 works belonging to the third century. Among these works are compilations of hadith, virtues (fevaid), names (asma), kunyas (kunā), and history books. It should also be noted that some of these works have not survived to the present day, while others have partially survived. In this study, we will attempt to provide a comprehensive list of all the hadiths from the 3rd century mentioned in "Tarikh Dimashq". This book includes studies on figures such as Bukhari, Muslim, Imam Shafi'i, Abu Dawood, Tirmidhi, and their respective works. Research on these treasures is still ongoing, and efforts are being made to unearth and study them before they are exhausted. Therefore, since each of these works could be a separate study, and it would exceed the scope of our work, we will provide general information about the works from the 3rd century without going into detail. For instance, it should be noted that it is possible to compare the narrations in the surviving works with those mentioned in "Tarikh Dimashq". We will be able to compare discrepan-

¹ Örnek için bk. Ali Albayrak, *Buhârî Sonrası el-Câmi'u's-Sahîh Nüsha Farklılıkları, Hatalar, Tashihler* (İstanbul: MÜİF Yay., 2018), 65, 68.

cies in wording, misreadings of words, omission or repetition of words or sentences, and other similar aspects by comparing the available manuscripts.

Keywords: History of Islam, Gazwa, Seriy Yah, War, Deceit.

Giriş

Günümüze ulaşmayan veya bir kısmı itibariyle ulaşan eserlerin üzerinde detaylı durmaya çalışacağız. Bu eserler gerçekten bu âlimlere ait olup olmadığını, onları gerçekten böyle bir kitap yazıp yazmadıklarını tabakât kitaplarından, onların biyografilerinden veya üzerinde yapılan çalışmalardan tespit ederek bu âlimlerin böyle kitabı var mı, hangi öğrencileri okutmuş olduğunu incelemeye çalışacağız. Bu şekilde tespit ettiğimiz eserlerden yaklaşık 39tane eser bulunmaktadır. Söz konusu eserler tezimizin esasını oluşturan araştırma alanımız olacaktır. Günümüze ulaşmayan bu eserlerin üzerinde detaylı bir bilgi sunup, ilim âlemine kazandırmaya çalışacağız.

Bu rivâyetler bilinen rivâyetler olup aradığımız zaman İbn Asâkir'in rivâyeti olarak bilinmektedir. Biz bu rivâyetleri İbn Asâkir'in rivâyeti olarak alıyoruz. Ancak biz bunları üçüncü asra ait bir eser olarak baktığımız zaman iş değişebileceğini söyleyebiliriz. Bu rivâyetlere üçüncü asrın bir ürünü gibi bakabilmemizi sağlayacaktır.

Târîhu Dımaşk'taki üçüncü asra ait hem günümüze ulaşan hem ulaşmayan bütün eserlerin listesini vermeye çalışacağız. Bu listede eserleri sırasıyla türlerine ve vefat tarihlerine göre vermeye çalışacağız. Sahîh, Sünen, Müsned, Muvattâ, Musannef, Câmi' ve Mustahrec vb. sırayla verilecektir.

Kaynak Türü	Nº	Müellif	Eseri	Vefat	R. Sayısı	G.U. ²	Toplam Rivâyet
Sahih	1	Ebû Abdillah el-Buhârî	<i>el-Câmi'u's-Sahîh</i>	256/870	29		47
	2	Müslim b. Haccâc	<i>el-Câmi'u's-Sahîh</i>	261/875	18		
Sünen	3	Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî	<i>Sünen</i>	204/820	1		269
	4	Sâid b. Mansûr	<i>Sünen</i>	227/842	3		
	5	Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârîmî	<i>Sünen</i>	255/869	106		
	6	İbn Mâce	<i>Sünen</i>	273/887	18		
	7	Ebû Dâvûd	<i>Sünen</i>	275/889	44		
	8	Tirmizî	<i>Sünen/el-Câmi'u's-Sahîh</i>	279/892	97 ³		
Müsned	9	Ebû Dâvûd et-Tayâlisî	<i>Müsned</i>	203/819	81		2424
	10	Muhammed b.	<i>Müsned</i>	204/820	19		

² Günümüze ulaşmayanlar için kısaltma olarak kullanılmıştır. İbn Asâkir'in *Târîhu Dımaşk'*ında tespit ettiğimiz günümüze ulaşmayan 39 eser tarihi sırasına göre tabloda G.U. kısaltması ve G.U.1 şeklinde sıralanarak gösterilecektir.

³ Tirmizî'nin *İlel'i* ile birlikte 97 metin rivayet etmiştir.

	İdrîs eş-Şâfî					
11	Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî	<i>Müsned</i>	212/8 27	11	G.U.1	
12	Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî	<i>Müsned</i>	219/8 34	2		
13	Müsedded b. Müserhed el-Basrî	<i>Müsned</i>	228/8 43	81		
14	Ahmed b. Hanbel	<i>Müsned</i>	241/8 55	1508 ⁴		
15	Abd Humeyd	<i>Müsned</i>	249/8 63	53		
16	Muhammed b. Hişam b. Hayr	<i>Müsned</i>	251/8 65	4	G.U.2	
17	Ya'kûb b. Şeybe b. es-Salt es-Sedûsî	<i>Müsned</i>	262/8 75	624	G.U.3	
18	Ebû Umeyye et-Tarsûsî	<i>Müsned</i> <i>Abdillah b. Ömer</i>	273/8 87	6		
19	İbn Ebî Garaze	<i>Müsned</i>	276/8 90	10	G.U.4	
20	Ebü'l-Muveccih	<i>Müsned</i>	282/8 96	25	G.U.5	

⁴ Bu rivayetlerin 144 oğlu Abdullah'a aittir.

	21	Abdullah b. Ahmed b. Hanbel	<i>Müsned</i>	290/9 03	144		
Musan- nef ve Câmi'	22	Abdürrez- zâk b. Hemmâm San'ânî	<i>Musanef ve Câmi'</i>	211/8 26	19 ⁵		38
Emâlî ve Hadis Cüzleri	23	Abdürrez- zâk b. Hemmâm San'ânî	<i>Emâlî</i>	211/8 26	6		2641
	24	Bişr b. Şuyab	<i>Nüşa Bişr b. Şuyab</i>	213/8 28	8	G.U.6	
	25	Abdillâh b. Müsennâ el-Ensârî el-Basrî	<i>Cüz</i>	215/8 30	25		
	26	Ebû Müshir Abdüla'lâ b. Müshir b. Abdila'lâ el-Gassânî ed-Dımaşkî	<i>Cüz</i>	218/8 33	35 ⁶		
	27	Müslim b. İbrâhim	<i>Hadis Müslim b. İbrâhim</i>	222/8 37	14		
	28	Ebû Zeke- riyyâ Yahyâ b. Sâlih	<i>Nüşa Yahyâ b. Sâlih el- Vuhâzî</i>	222/8 37			
	29	Sâid b. Ebî Meryem	<i>Nüşa Saîd b. Ebî</i>	224/8 39	16	G.U.7	

⁵ Abdürrezâk'ın *Câmi'* adlı eserinden 19 rivayet etmiştir. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Burada hem *Musanef*teki rivayetlerin sayısı 19'dur.

⁶ Burada 4 rivayet Yahyâ b. Salih'in, 9 rivayet ise el-Fadl b. Ca'fer'in nüshalarından alınmıştır.

		<i>Meryem</i>			
30	Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî	<i>Cüz Yahyâ b. Yahyâ</i>	226/8 40	8	G.U.8
31	Dâvûd b. Amr el-Bağdâdî	<i>Hadis Dâvûd b. Amr</i>	228/8 43	97	
32	Ebû Nasr et-Temmâr	<i>Hadis Ebî Nasr et-Temmâr</i>	228/8 43	23	G.U.9 .
33	Ubeydullah b. Muhammed el-Kureşî	<i>Nüşa Ubeydullah b. Muhammed</i>	228/8 43	13	G.U.1 0
34	Ebü'l-Cehm Atiyye el-Bâhilî	<i>Cüz</i>	228/8 43	7	
35	Nuaym b. Hammâd el-Mervezî	<i>Cüz</i>	228/8 43	8	
36	Nuaym b. el-Heysam	<i>Nüşa Nuaym b. el-Heysam</i>	228/8 43	12	G.U.1 1
37	İbn Ferva el-Beledî	<i>Nüşa</i>	229/8 44	17	
38	Ebü'l-Hasan Alî b. el-Ca'd el-Cevherî	<i>el-Hadis</i>	230/8 45	198	
39	Hâlid b. Mirdâs	<i>Cüz</i>	231/8 46	14	
40	Kâmil b. Talha el-Cahdarî	<i>Cüz 10 varak halinde</i>	231/8 46	8	

		<i>ulaşmıştır.</i>			
41	Abdullah b. Avn el-Hilâlî	<i>Hadis 10 varak halinde ulaşmıştır.</i>	232/8 47	7	
42	İsa b. Sâlim eş-Şâşî	<i>Hadis</i>	232/8 47	14	
43	Ebû Zeke-riyyâ Yahyâ b. Maîn	<i>Cüz'ün fihi hadîsü's-Sûfi 'an Yahyâ b. Ma'in; Hadîsu Yahyâ b. Ma'in; el-Cüz'ü's-sânî min hadîsi Yahyâ b. Ma'in (el-Fevâ'id)</i>	233/8 48	29	
44	Ebû Rebi' ez-Zehrânî	<i>Hadis</i>	234/8 49	5	
45	Ali b. el-Medînî	<i>'İlelü'l-hadîs ve ma'rifetü'r-Ricâl</i>	234/8 49	29	
46	Hüdbe b. Hâlid	<i>Hadis</i>	235/8 50	25	
47	Şeybân b. Ferrûh	<i>Hadis</i>	236/8 51	83 ⁷	
48	Mus'ab b. Abdullah b.	<i>Hadis veya Cüz</i>	236/8 51	78	

⁷ 83 rivayetin içinden 47'si Şeybân b. Ferrûh'a ait olup, diğerleri ise başkalarına aittir.

	Mus'ab				
49	İbn Râhu- ye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhim b. Mahled et- Temîmî el- Hanzalî el- Mervezî	<i>Hadis ve Cüz</i>	238/8 53	5	
50	Tâlût b. Abbâd	<i>Nüsha</i>	238/8 53	4	
51	Muham- med b. Bekkâr b. Reyyân	<i>Hadis</i>	238/8 53	5	G.U.1 2
52	Âmir b. Seyyâr	<i>Cüz</i>	240/8 55	3	
53	Ömer b. Zerâra	<i>Nüsha</i>	240/8 55	2	
54	Kuteybe b. Saîd	<i>Hadis</i>	240/8 55	27	G.U.1 3
55	Mahled b. Mâlik es- Selmasînî	<i>Cüz</i>	242/8 57	7	G.U.1 4
56	Harmale b. Yahyâ Abdullah b. Amrân	<i>Ehâdis veya Cüz</i>	243/8 58	163	
57	Ebü'l- Hasan Alî b. Hucr el- Mervezî	<i>Hadis</i>	244/8 59	9	
58	Ebû Ca'fer Muham-	<i>Cüz veya Nüsha</i>	245/8 60	15	

	med b. Süleyman					
59	Ebü'l-Velîd Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es- Sülemî ed- Dımaşkî	<i>Hadis;</i> <i>Evâlî</i> <i>Ehâdis</i> <i>Mâlik b.</i> <i>Enes; Mün-</i> <i>tekâ;</i> <i>Fefâ'id.</i>	245/8 60	186 ⁸	G.U.1 5	
60	Seleme b. Şabîb	<i>Cüz</i>	247/8 62	6	G.U.1 6	
61	Ahmed b. Sâlih et- Taberî el- Mısrî	<i>Hadis</i>	248/8 62	17	G.U.1 7	
62	İsa b. Hammâd Zuğba	<i>Hadis</i>	248/8 62	24		
63	İbn Zumbûr el-Bağdâdî	<i>Cüz</i>	248/8 62	11		
64	Ebû Kureyb el-Kûfî	<i>Ha-</i> <i>dis/Nüşa</i>	248/8 62	66		
65	Zekerıyyâ b. Yahyâ	<i>Nüşa/Cüz</i>	251/8 65	14		
66	Hârûn b. Hazerî el- Kazvînî	<i>Hadis</i>	251/8 65	1		
67	Ahmed b. Abdillah b. Mencûf	<i>Cüz</i>	252/8 66	5		
68	Muham- med b. Beşâr	<i>Cüz</i>	252/8 66	6		

⁸ 15 rivayet *Evâlî Ehâdis Mâlik b. Enes*, 11 rivayet *Hadis*, 160 rivayet *Fevâ'id*,⁸den almıştır.

	Bündâr				
69	Ahmed b. el-Mikdâm	<i>Hadis</i>	253/8 67	5	
70	Ali b. Müslim et-Tûsî	<i>Hadis</i>	253/8 67	10	
71	Müemmel b. ihâb	<i>Cüz</i>	254/8 68	5	
72	Mûsâ b. Âmir	<i>Hadis</i>	255/8 69	2	
73	Zübeyr b. Bekkâr el-Mekkî	<i>Cüz</i>	256/8 70	21	
74	Buhârî	<i>Hadis li ehli Bağdâd</i>	256/8 70	7	
75	el-Hasan b. Arfa el-Bağdâdî	<i>Cüz</i>	257/8 71	27	
76	Abdullah b. Saîd el-Eşecc el-Kindî	<i>Hadis</i>	257/8 71	29	
77	Ahmed b. el-Furrât	<i>Cüz</i>	258/8 72	10	
78	Yahyâ b. Abdillâh ez-Zühlî	<i>ez-Zühriyyât; Cüz</i>	258/8 72	191 ⁹	
79	İbn Semüre	<i>Cüz</i>	260/8 73	9	G.U.1 8
80	Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî	<i>Hadis</i>	262/8 76	11	G.U.1 9

⁹ ez-Zühriyyât adlı serinden 186 rivayet, Cüz adlı eserinden 5 rivayette bulunmuştur.

81	Muhammed b. Âsım el-İsbahânî	Cüz	262/8 76	11	
82	Yûnus b. Abdila'lâ b. Mûsâ es-Sadefî el-Mısrî	15 tane hadis almıştır	264/8 78	15	
83	Sa'dân b. Nasr	Hadis	265/8 79	17	
84	Ali b. Harb el-Musûlî	Hadis/Cüz	265/8 79	41	G.U.2 0
85	Ebû Muhammed Abbâs et-Tarkufî	Cüz	267/8 81	14	
86	Muhammed b. Abdillâh b. Abdilhakem b. A'yen el-Mâlikî	Cüz	268/8 82	18	G.U.2 1
87	Bekkâr b. Kuteybe b. Esed es-Sekafî el-Bekrâvî el-Basrî	Cüz	270/8 84	6	G.U.2 2
88	Ebû Yahyâ Zekerıyyâ b. Yahyâ Zakreveyh	Cüz	270/8 84	11	
89	Ebû Ca'fer	Cüz	270/8	3	

	Muham-med b. Mallas		84		
90	Muham-med b. Hammâder-Razi	<i>Cüz</i>	271/8 85	15	G.U.2 3
91	Muham-med b. Sinan el-Kazzâz	<i>Cüz</i>	271/8 85	3	
92	Ahmed b. Ussâm	<i>Cüz</i>	272/8 86	3	
93	Ya'kûb b. Süfyân b. Cüvvân el-Fesevî	<i>Fefâ'id</i>	277/8 90	7	
94	İbrâhim b. el-Hüseyn b. Dizîl	<i>Cüz</i>	281/8 94	7	
95	Ebû Zür'a Abdur-rahmân b. Amr b. Abdillâh ed-Dımaşkî	<i>el-Fefâ'id</i>	281/8 94	118	
96	Nübeyt b. Şerîr	<i>Nüşa</i>	287/9 00	10	
97	Abdullah b. el-Hasan Ebû Şuyab el-Harrânî	<i>Hadis</i>	290/9 02	19	
98	Muham-med b. Yezîd Ab-	<i>Hadis</i>	299/9 11	8	

		düssamed					
	99	İbrâhim b. Hüdbe	<i>Nüsha</i>	3. asır	1		
	100	İshâk b. el-Feyd	<i>Cüz</i>	3. asır	18		
	101	Harâş b. Abdillah	<i>Nüsha</i>	3. asır	3		
	102	Süleyman b. Eyyûb	<i>Nüsha</i>	3. asır	9		
	103	İsa b. Abdillah	<i>Nüsha</i>	3. asır	4		
	104	Me'mûn b. Hârûn	<i>Nüsha</i>	3. asır	4		
Erbâ'in	105	Muhammed b. Eslem el-Kindî el-Horasânî et-Tûsî	<i>Erbâin</i>	242/856	1		1
Mu'cem	106	Fesevî	<i>Mu'cemü Şuyûhihi</i>	277/890	2		2
Garîbü'l-Hadis	107	Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî	<i>Garîbü'l-Hadis</i>	209/824	15	G.U.24	69
	108	Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî	<i>Garîbü'l-Hadis</i>	224/838	5		
	109	Ebû Muhammed	<i>Garîbü'l-Hadis</i>	276/889	49		

		Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî					
Ma'rifetü's-Sahâbe	110	Ebû Bekir Ahmed b. Abdullah el-Berkî	<i>Ma'rifetü's-sahâbe ve Ensâbihim</i>	270/883	263		263
Tabakât	111	Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî	<i>et-Ta-bakâtü'l-Kebîr ve Sağîr</i>	230/845	3130,693		5354
	112	Halife b. Hayyât eş-Şeybânî el-Basrî	<i>Tabakât</i>	240/855	562		
	113	Muhammed b. İsa b. Sümey'	<i>Tabakât</i>	259/873	416	G.U.25	
	114	Ebû Zür'aded-Dımaşkî	<i>Tabakât</i>	281/894	553	G.U.26	
Cerh ve Ta'dil	115	Ebû Nuaym el-Fazl b. Amr	<i>Târîh</i>	219/834	107	G.U.27	9057
	116	Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi'l-Esved Humejd el-Basrî	<i>Târîh</i>	223/838	65	G.U.28	

11 7	Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el- Herevî	<i>Târîh</i>	224/8 38	250	G.U.2 9
11 8	Yahyâ b. Maîn	<i>Târîh</i>	233/8 48	1280	
11 9	Ebû Abdır- rahmân Muham- med b. Abdillâh b. Nümeyr el- Hemdânî el-Kûfî	<i>Cerh ve Ta'dil</i>	234/8 49	6	
12 0	Ebü'l- Hasan Alî b. Abdillâh b. Ca'fer b. Necîh es- Sa'dî	<i>İlelü'l- Hadis ve Ma'rifatü'r- Ricâl</i>	234/8 49	174 ¹⁰	
12 1	Mahmûd b. Gaylân	<i>Târîh</i>	239/8 53	46	G.U.3 0
12 2	Ahmed b. Hanbel	<i>el-İlel ve Ma'rifeti'r- Ricâl</i>	241/8 55	107	
12 3	Nûh b. Habîb el- Kûmisî	<i>Târîh</i>	242/8 54	194	
12 4	Muham- med b. Abdillah b. Ammâr	<i>el-İlel ve Ma'rifeti's- Şuyûh</i>	242/8 54	92	

¹⁰ Burada 101 rivayet İbn Berâ'ya aittir.

12 5	Ebû Ömer Hafs b. Ömer b. Abdilazîz el-Ezdî ed- Dûrî	<i>Târîh</i>	248/8 62	128	
12 6	Ahmed b. Sâlih et- Taberî	<i>Târîh</i>	248/8 62	23	G.U.3 1
12 7	Ebû Hafs Amr b. Alî b. Bahr el- Fellâs	<i>Târîh</i>	249/8 63	251	
12 8	el- Mufaddal b. Gassân el-Gallâbî	<i>Târîh</i>	252/8 66	928	G.U.3 2
12 9	Buhârî	<i>Târîhu'l- Kebîr; Târîhu's- Sağîr; Kitâbü'd- Du'afâ</i>	256/8 70	1651 , 414, 64	
13 0	İshak es- Sa'dî el- Cevzecânî	<i>Ahvâlü'r- Ricâl</i>	259/8 73	62	
13 1	Müslim b. Haccâc	<i>Temyîz</i>	261/8 75	3	
13 2	Ebü'l- Hasan Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî	<i>Sikât</i>	261/8 75	452	
13 3	Ebû Zür'a er-Râzî	<i>Du'afâ</i>	264/8 78	82	

13 4	Ebû Alî Hanbel b. İshâk b. Hanbel eş- Şeybânî	<i>Târîh</i>	273/8 86	737	G.U.3 3
13 5	Ebû Saîd Osmân b. Saîd b. Hâlid ed- Dârimî	<i>Târîh</i>	280/8 94	172	
13 6	Ebû Zür'a ed-Dımaşkî	<i>Târîh; İhve ve'l-Ehavât</i>	281/8 94	1251 ,45	
13 7	Abdurrah- man b. Yûsuf b. Sa'îd b. Hirâş	<i>Târîh</i>	283/8 96	155	G.U.3 4
13 8	Ebü'l- Abbas Ahmed b. Ali el- Ebbâr	<i>Târîh</i>	290/9 03	13	
13 9	Ebû Ali Sâlih b. Muham- med	? <i>Ezberden okutmuş.</i>	293/9 06	19	
14 0	Ebû Ca'fer Muham- med b. Abdillâh b. Süleymân el- Hadramî, Mutayyen	<i>Târîh</i>	297/9 10	90	
14	Muham-	<i>Cüz'ü fihi</i>	297/9	8	

	1	med b. Osmân b. Ebî Şeybe	<i>Masâ'il Ebî Ca'fer Muham-med b. Osmân b. Ebî Şeybe an Şuyûhihi</i>	10			
	14 2	Hasan b. Mu- hammed b. Bekkar b. Bilal	<i>Târîh</i>	3. asır	74		
	14 3	Ka'neb b. el- Muharrer	<i>Târîh</i>	3. asır	54		
	14 4	Kettânî, Ebû Abdil- lah Mu- hammed b. İbrâhim	<i>Târîh</i>	3. asır	60		
Esmâ ve'l-Künâ	14 5	Ahmed b. Hanbel	<i>Esmâ ve'l- Künâ</i>	241/8 55	96		615
	14 6	Müslim b. Haccâc	<i>Künâ ve'l- Esmâ</i>	261/8 75	519		
Vefâyât	14 7	Muham- med b. Musaffa el- Karşî	<i>Vefâyât</i>	246/8 61	34		34
Fedâil, Menâkib	14 8	Ahmed b. Hanbel	<i>Fedâili's- Sahâbe</i>	241/8 55	8		121
	14 9	Ebû Saîd Abbâb er- Rûcanî	<i>Menâkib</i>	250/8 65	13		
	15	Muham-	<i>Mecâlis</i>	294/9	96	G.U.3	

	0	med b. Mervân		11		5	
	15 1	İbn Ebî Tayfûr	<i>Cüz/Dımaş kla ilgili bölüm</i>	3. asır	4		
Zühd ve'r- Rekâik, Edeb ve Ahlâk	15 2	Ebû Ubeyd	<i>el-Hutab ve'l- Mevâ'iz/Zü hd</i>	224/8 38	11		1612
	15 3	Ebü'l- Hasan Alî b. Mu- hammed b. Abdillâh el- Medâinî el- Basrî el- Kureşî	<i>et-Teâzî</i>	228/8 43	3		
	15 4	Ahmed b. Ebü'l- Havârî	<i>Zühd</i>	246/8 61	16		
	15 5	Ebû Mu- hammed b. Yûsuf el- Kâdî	<i>ez-Zikr ve't-Tesbîc</i>	246/8 61	8	G.U.3 6	
	15 6	Humejd b. Zencûye	<i>et-Terğîb ve't-Terhîb</i>	251/8 68	56	G.U.3 7	
	15 7	Ebû İshâk İbrâhim b. Ya'kûb b. İshâk es- Sa'dî el- Cûzcânî	<i>Emarâtü'n- Nübüvve</i>	259/8 73	47		
	15 8	Ebû Hâtim Muham- med b.	<i>Zühd</i>	277/8 90	1		

		İdrîs b. Münzir er- Râzî				
15 9	Ebû Bekr Abdullah b. Muham- med b. Ubeyd el- Kureşî el- Bağdâdî, İbn Ebi'd- Dünyâ	48 tane eseri vardır ¹¹	281/8 94	1178	G.U.3 8	
16 0	İshâk b. İbrâhim b. Sinin	<i>ed-Dîbâc</i>	283/8 96	54		
16 1	Ahmed b. Muham- med b. Mesrûk	<i>el-Kanâ'a</i>	298/9 10	44	G.U.3 9	
16 2	Muham- med b. Abdillâh el- Medâinî	<i>el-Ekle</i>	228/8 43	8		
16 3	Ebû Hâtim Sehl b.	<i>el- Mu'ammer</i>	255/8 69	25		

¹¹ *el-Ahzân-9, Cu'-6, Evliyâ-25, el-Ferec ba'de's-Şidde-13, el-Hem ve'l-Hüzn-19, Hilm-32, İslâhu'l-Mâl-6, el-İ'tibâr ve a'kâbü's-sürûr ve'l-ahzân-17, İstinâ'u'l-ma'rûf-7, el-Kanâ'a e't-Te'affüf-42, Kısârü'l-Amel-18, Muhâsebetü'n-nefs ve'l-izrâ'u aleyhâ-38, Mücâbü'd-da've-53, er-Rikka ve'l-Bükâ-13, er-Ridâ anillâh-4, es-Semt ve Âdâbü'l-Lisân-79, eş-Şükr-32, et-Tevbe-22, el-Üzle ve'l-İnfrâd-2, el-Yakîn-10, Zemmü'l-Bağy-3, Zemmü'l-Müskir-4, Zemmü'd-Dünyâ-8, Zemmü'l-Melâhî-14, Hâifin-18, Duâ-6, Mekârimü'l-Ahlâk-2, el-İsrâf fî menâzili'l-eşrâf-131, Men âşe ba'de'l-mevt-18, Hilmü Mu'âviye-72, Kelâmü'l-leyâlî ve'l-eyyâm-14, el-'Akl ve fazlüh ve'l-yakîn-17, el-Matar-10, Mekâ'idü's-şeytân-28, el-'Afv ve zemmü'l-ğazab-3, el-Hedâyâ-3, el-Menâmât-87, Muhtadarîn-127, Kıra'd-Dayf-20, Müte-mennîn-8, et-Tefekkür ve'l-i'tibâr-1, et-Te'âzi-38, el-Hevâtif-3, Meâridü'l-Kelâm-1, el-Marad ve'l-Keffârât-22, el-Hazer ve's-şefeka-26 ve Ahbârü'l-kubâr-47.*

		Muhammed b. Osmân b. Kâsım es-Sicistânî	ûn			
164		Zübeyr b. Bekkâr	<i>el-Fükâha ve'l-Müzâh</i>	256/870	56	
165		Ebü'l-Fazl el-Abbâs b. el-Ferec b. Alî b. Abdillâh er-Riyâşî	<i>Kitâbü'l-Hayl, Kitâbü'l-İbil ve Kitâbü Ma'htelefet esmâ'ühû min kelâmi'l-Arab</i>	257/871	16	
166		İsmâil Kâdî	<i>en-Nevâdirü'l-Ahbâr</i>	282/895	7	
167		Ebü Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend ed-Dîneverî	<i>el-Ahbârü't-Tivâl, Kitâbü'l-Envâ'</i>	282/895	1	
168		Sa'leb, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd b. Yesâr eş-Şeybânî	<i>Emâlî Sa'leb veya Mecâlisü Sa'leb</i>	291/904	81	
Burada zikredilen toplam rivâyet sayısı						22 547

Bu listede hem günümüze ulaşan ve hem ulaşmayan eserler mevcuttur. Yukarıda bahsettiğimiz gibi günümüze ulaşmayan eserler üzerinde durarak geniş bilgi vermeye çalışacağız.

Günümüze Ulaşmayan Hicrî Üçüncü Asra Ait Hadis Kaynakları

İbn Asâkir'in *Târîhu Dımaşk* adlı eserinde günümüze ulaşmayan eserler çoktur. Ancak bu eserler günümüze İbn Asâkir'in rivâyetleri olarak bilinmektedir. Biz burada günümüze ulaşmayan eserleri tespit ederek bu eserleri üçüncü asrın bir ürünü olarak bakmamızı ve daha geniş araştırılmasını sağlamaya çalışacağız.

1. Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî (ö. 212/827) ve *Müsned*'i:

Kendisinden Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Yahyâ, İbn Zencûye, Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, Zühlî ve İbn Vâre gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.¹² Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Nesâî ve İclî gibi büyük muhaddisler tarafından sika kabul edilen Firyâbî'nin rivâyet ettiği hadisler, yirmi dördü *Sahîh-i Buhârî*'de olmak üzere *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır.¹³

Firyâbî'nin, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsa be'sinin* kaynaklarından olan ve onun belirttiğine göre Saîd b. Abdûs, Mahmûd b. Hâlid ed-Dımaşkî ve Ebû'd-Dahdâh Ahmed b. Muhammed et-Temîmî tarafından rivâyet edilen *el-Müsned* adlı esirinin olduğu zikredilmektedir. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır.¹⁴

İbn Hacer bu eser hakkında sahabelere göre tertip edilmediğini söylemiştir.¹⁵ Firyâbî'den Saîd b. Abdûs, Mahmûd b. Hâlid rivâyet etmiştir. Abdullah b. Muhammed b. Saîd b. Ebî Meryem el-Mısırî'nin rivâyetiyle *Mâ esnede Sufyân b. Saîd es-Sevrî* adlı kitapla ilk bölümü günümüze ulaşmıştır.¹⁶ İbn Asâkir Firyâbî'nin *Müsned* adlı eserinden 11 tane metin rivâyette bulun-

¹² Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuyab el-Arnâvût (Beirut: Müessesâtü'r-Risâle, 1996), 10: 115.

¹³ Koçkuzu, "Firyâbî, Muhammed b. Yûsuf", 13: 146.

¹⁴ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dımaşk*, 1: 575; Koçkuzu, "Firyâbî, Muhammed b. Yûsuf", 13: 146.

¹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mu'cemü'l-Mufehris*, thk. Muhammed Şakûr el-Miyâdinî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 1: 148.

¹⁶ Abdullah b. Muhammed b. Saîd b. Ebî Meryem el-Mısırî, *Mâ esnede Sufyân b. Saîd es-Sevrî* (Dımaşk: Zâhiriye Kütüphanesi, 9), 9.

muştur. Bunların 7 tanesi Saîd b. Abdûs'un rivâyeti olup hocası Ebi'l-Hasan Ali b. el-Müslim es-Sülemî'den şu lafızlarla rivâyet etmiştir.¹⁷

أخبرنا أبو الحسن علي بن المسلم السلمي الفقيه، أنا أبو الحسن احمد بن عبد الواحد بن أبي الحديد، أنا جدي أبو بكر، أنا الحسن بن علي الإمام، نا سعيد بن عبدوس، نا محمد بن يوسف الفريابي
Diğer 4 rivâyet ise Mahmûd b. Hâlid'e ait olup, bu rivâyetleri hocası Ebi'l-Hasan es-Sülemî'den rivâyette bulunmuştur. Firyâbî'nin bu 11 rivâyeti toplamda şu hocalarından alınmıştır. Süfyân es-Sevrî'den 3, Evzâ'î'den 3, İsrâil b. Yunus'tan 2, Gâlib b. Abdullah'tan 2 ve Abdurrahmân b. Sâbit b. Sevbâ'dan 1 tane rivâyet nakletmiştir.¹⁸

2. Muhammed b. Hişâm b. Hayr (ö. 251/865) ve *Müsned'i*:

Muhammed b. Hişâm'ın *Müsned* adlı eserinin olduğunu bazı âlimler belirtmiştir. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır.¹⁹ İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk*'ında bu eserden 4 metin kullanmıştır.²⁰ Muhammed b. Hişâm'ı isnâdlarda aradığımız zaman ismi çok zikredilmesine rağmen bunun haricinde eseriyle ilgili başka bir şey bulamadık.

3. Ya'kûb b. Şeybe b. es-Salt es-Sedûsî (ö. 262/875) ve *Müsned'i*:

Hatîb el-Bağdâdî ve başkaları tarafından sika kabul edilen İbn Şeybe'nin bilinen tek ve tamamlanmamış eseri *el-Müsnedü'l-Kebürü'l-Mu'alle*'dir.²¹ İbnü's-Salâh, İbn Şeybe'nin *Müsned*'ini müsned türü çalışmaların en mükemmelisi olarak nitelediği eserde her hadisin farklı rivâyetleri bir araya getirilmiş ve râvîlerin ihtilâfları belirtilmiştir. Müellif her sahâbînin müsnedine onun biyografisini kaydettikten sonra başlamış, rivâyet ettiği hadislerin mevcut olan illetlerini göstermiş, âlî ve nâzil olanları zikretmiş, seneddeki ricâli tanıtarak onların cerh ve ta'dîline dair bilgi vermiştir.²²

Zehebî, bu eser hakkında söz ederken, yaklaşık otuz cildi kaleme alındığını ve bu da yarım kaldığını, eğer tamamlanacak olursa muhtemelen 100 cildi bulacağını ve bundan daha güzel bir müsnedin yazılmadığını belirtmiş, ayrıca eserin Ammâr b. Yâsir'in müsnedini ihtiva eden bir cüzünü elde etti-

¹⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 1: 84-85,

¹⁸ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 1: 577.

¹⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Süleymân er-Rûdânî, *Silati'l-Halef bi-Mavsûli's-Salef*, thk. Muhammed Haccî (Beirut: Dârü'l-Garabi'l-İslâmiyye, 1988), 364.

²⁰ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 1:587.

²¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beirut: Dârü'l-Garabi'l-İslâmiyye, 2002), 16: 410.

²² İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, 253.

ğini söylemiştir.²³ İsmâil Paşa *el-Müsned*'in beş cilt olduğunu söylemektedir.²⁴ Ayrıca eserin 200 cüzden meydana gelen Ebû Hüreyre müsnedinin Mısır'da bulunduğu ve Hz. Ali'nin müsnedinin beş cilt tuttuğu kaydedilmiştir.²⁵

Bu eserin sadece *Müsnedü Emîri'l-Mü'minîn Ömer b. el-Hattâb* adlı bölümünün onuncu cüzü Sâmi Haddâd tarafından tahkik edilmeden ve Kemâl Yûsuf el-Hût tarafından tahkikli olarak yayımlanmıştır.²⁶

İbn Asâkir bu eserden 634 tane metin iktibas etmiştir. Şahısların isimleri, künyeleri, nesepleri ile ilgili ve reşit halifeler, siyasi olaylar, garîb hadisler ile ilgili rivâyetleri almıştır. Bu rivâyetleri 20 hocasından nakletmiştir. Bu hocaları sırasıyla şunlardır: Ebû Abdillâh Yahyâ b. el-Hasan b. el-Bennâ, Ebû Muhammed b. Hibetullah b. Ahmed b. Tâvus, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Muhammed b. Hüsrev el-Belhî, Ebü'l-Kâsım es-Semarkandî, Ebû Sa'd Ahmed b. Abdülcebâr et-Tayrî, Ebû Gâlib b. el-Bennâ, Ebû Muhammed b. el-Enbûsî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdülbâkî el-Ensârî, Ebü's-Su'ûd el-Mecelî, Ebû Gâlib Şucâ' b. Fâris ez-Zühîlî, Ebü'l-Berekât Abdülvehhâb b. Mübârek, Ebû Nasr Mahmûd b. el-Fadl el-İsfâhânî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Zafer b. el-Hüseyin el-Menâtikî, Ebû Gâlib Muhammed b. Muhammed el-Akbarî, Ebû Nasr el-Hasan b. Muhammed b. İbrâhim, Ebü'l-Mekârim Ahmed b. Abdülbâkî el-Kazzâz, Ebü'l-Fadl Abdülvâhid b. İbrâhim b. Muhammed b. Kurra el-Halebî, Ebü'l-Fath Nasrullah b. Muhammed el-Masûsî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Mansûr b. Hibatullah el-Mûsulî ve Ebû Muhammed Abdülkerîm b. Hamza es-Sülemî.²⁷

Kitabın diğer kısımlarının günümüze ulaşmış olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak burada görülüyor ki bu kitaptan İbn Asâkir'in hocaları okumuştur. Eğer rivâyetlerdeki "Kara'tü" "Ahbaranâ" gibi kalıplar birinci bölümde bahsettiğimiz gibi kitap veya nüshadan okuttuğunu kabul edersek, 6. asra kadar bu eser okutulduğunu ve kitapların o zamanlarda bulunduğunu söy-

²³ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 12: 476-479.

²⁴ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-Ârifin* (Lübnan: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-Arabiyye, 1955), 2: 537.

²⁵ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 12: 478.

²⁶ Yakub b. Şeybe, *Müsnedü Ömer b. el-Hattâb*, thk. Sâmi Haddâd 1940 ve Kemâl Yûsuf el-Hût tarafından 1985 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

²⁷ Hocaları ve rivâyetleri hakkında geniş bilgi için bk. ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Târîhi Dımaşk*, 1: 589-797.

leyebiliriz. Zehebî'nin ifadesine göre bazı kısımları kendisine ulaşmış olmasından dolayı bu eserin bazı kısımları da günümüze ulaşabileceğimizi söylememiz mümkündür. Dolayısıyla bu eser daha geniş araştırıla bileceğini ve yeniden inşâ edilebileceğini söyleyebiliriz.

4. İbn Ebî Garaze (ö. 276/890) ve *Müsned*'i:

İbn Ebî Garaze'nin *Müsned* adlı eserinin olduğu bilinmektedir.²⁸ Ancak bu eserin tamamı günümüze ulaşmamıştır. Zehebî'nin ifadesine göre büyük bir eseri olduğu fakat sadece bir cüzü günümüze ulaştığını söylemiştir.²⁹ Günümüzde *Cüz'ün fihi Müsned Abis el-Giffârî ve Cemâ'atü mine's-Sahâbe* olarak mevcuttur.³⁰

İbn Asâkir, İbn Ebî Garaze'nin *Müsned*'inden yedi hocasından 10 metin nakletmiştir. Bu hocaları şunlardır: Ebü'l-Berekât Ömer b. İbrâhim b. Muhammed ez-Zeydî, Ebû Râşid Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Kûfî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ebü'l-Berekât Ömer b. İbrâhim b. Muhammed ez-Zeydî, Ebü'l-Fadl Muhammed b. Ahmed el-Bacilî, Ebü'l-Fath Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Saîd el-Haddâd, Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed es-Sincî ve Ebü'l-Meâlî Abdullah b. Ahmed el-Mervezî.³¹ İbn Ebî Garaze'nin bu eseri günümüze ulaşmamış ve *DİA*'da de yer almamıştır. Dolayısıyla bu şahıs üzerinde çalışma yapılabileceğini söylemek mümkündür.

5. Ebü'l-Muveccih (ö. 282/896) ve *Müsned*'i:

Ebü'l-Muveccih'in *Müsned* adlı eserinin olduğu bazı rivâyetlerde mevcuttur. Bu rivâyetlerin bazılarında kısaca yer vermekte fayda vardır. Sem'ânî *Ensâb*'ında Halîmî'yi anlatırken şu ifadeyi kullanmıştır.³²

حدث **بمسند** أبي الموجه محمد ابن عمرو بن الموجه الفزاري

Ayrıca Takyüddîn es-Sarîfînî de **أبي الموجه بمرو** ifadesini kullanmıştır.³³ Burada görüldüğü gibi Ebü'l-Muveccih'in *Müsned*'i olduğunu delalet etmektedir.

²⁸ Fuad Sezgin, *Târîhu't-Turâsî'l-Arabîyye*, çev. Mahmûd Fahmî Hicâzî (Riyad: Cami'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmî), 1: 289-290; İbn Cevziye, *Câmî'ü'l-Mesânîd*, thk. Ali Hüseyin el-Bâb (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2005), 6: 460.

²⁹ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 239.

³⁰ İbn Ebî Garaze, *Cüz'ün fihi Müsned Abis el-Giffârî ve Cemâ'atü mine's-Sahâbe*, thk. Gâlib b. Muhammed Ebü'l-Kâsım el-Hâmîdî (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1998).

³¹ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Târîhi Dimaşk*, 1: 600-603.

³² Abdülkerîm es-Sem'ânî, *Ensâb*, thk. Abdürrahmân b. Yahyâ el-Meallimî el-Yamanî (Haydarabad: Meclisü Dâiratü'l-Ma'arifü'l-Osmâniyye, 1962), 4: 221.

Bunun eseri dışında *Sünen* adlı eserinin da olduğu söylenmektedir.³⁴ Ancak söz konusu iki eseri de günümüze ulaşmamıştır. İbn Asâkir, Ebü'l-Muveccih'in *Müsned*'inden 25 tane metin iktibas etmiştir. Bu rivâyetleri hocası Ebî Sa'd el-Kirmânî'den almıştır.³⁵

Bunun eseri dışında *Sünen* adlı eserinin da olduğu söylenmektedir.³⁶ Ancak söz konusu iki eseri de günümüze ulaşmamıştır. İbn Asâkir, Ebü'l-Muveccih'in *Müsned*'inden 25 tane metin iktibas etmiştir. Bu rivâyetleri hocası Ebî Sa'd el-Kirmânî'den almıştır.³⁷

6. Bişr b. Şuayb (ö. 213/828) ve Nüşatü Bişr b. Şuayb'ı:

Onun hadis nüshası olduğu ancak günümüze ulaşmadığı görülmektedir. Rûddânî onun eseri hadis nüshası olduğuna delalet eden şu ifadeyi kullanmıştır.

عن بشر بن شعيب نسخة³⁸

İbn Asâkir *Nüşatü Bişr b. Şuayb b. Ebî Hamza ve Ma'ahâ Nüşatü el-Hakem b. Hattâf* adlı eserden 8 tane metin nakletmiştir. *Nüşatü Bişr b. Şuayb*'dan 2 tane metin hocası Ebî'l-Kâsım Hibetullah b. Ahmed el-Harîrî den rivâyet etmiştir.³⁹ 3 tane metni ise *Nüşatü el-Hakem b. Hattâf*'ın nüshasından aynı hocasından almıştır.⁴⁰ Diğer kalan üç tane metnin ikisini Ebî Bekr b. Şâzân⁴¹ ve birisini de İbn Zevc el-Herre'den⁴² almıştır.

Burada bizim için önemli olan bu eser üçüncü asra ait olduğu ve bundan birçok adam rivâyette bulunduğu ve günümüze ulaşmamasıdır. Görüldüğü gibi bu eser hakkında biraz bilgi vermeye çalıştık. Belki de daha sonraları üzerinde araştırma veya bir makale yazılabilir.

7. Saîd b. Ebî Meryem (ö. 224/839) ve Nüşatü Saîd b. Ebî Meryem'i:

³³ Takyüddîn es-Sarîfînî, *el-Muntehab min Kitâbi Siyâk li Târîhi Nisâbûr*, thk. Hâlid Haydar (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414), 59.

³⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 9: 282.

³⁵ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Târîhi Dımaşk*, 1: 605.

³⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 9: 282.

³⁷ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Târîhi Dımaşk*, 1: 605.

³⁸ Rûddânî, *Silatü'l-Halef*, 431.

³⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 45: 452; 52: 182.

⁴⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 15: 14, 12; 18: 238-239,

⁴¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 14: 287; 19: 226.

⁴² İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 19: 44-45.

Saïd b. Ebî Meryem'in bir hadis nüshası olduğu bilinmektedir. Bunu biz şu ifadelerden dolayı açık söyleyebiliriz. Ancak bu nüsha günümüze ulaşmamıştır.

نُسْخَةُ سَعِيدِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ جُزْءٍ كَبِيرٍ رَوَيْتَهُ عَنْ ابْنِ رَشِيْقٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَمَّادٍ التَّجِيبِيِّ الْمَغْرُوفِ بِابْنِ زُغْبَةَ عَنْهُ⁴³

İbn Asâkir bu nüshadan İbn Habbûbî olarak bilenen Meâli b. Hibetüllah b. Hasan ve Ebû Muhammed b. Hibetüllah Ahmed b. Tâvus adlı hocalarından toplamda 16 tane metin iktibas etmiştir.⁴⁴

8. Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî (226/840) ve Cüz Yahyâ b. Yahyâ:

Kaynaklarda Yahyâ b. Yahyâ'ya ait eser olduğu görülmektedir.

وَجُزءٌ فِيهِ ثَلَاثُ أَجْزَاءٍ مِنْ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ يَحْيَى التَّمِيمِيِّ

وَقَرَأَ عَلَيْهِ أَجْزَاءٌ بِحَضُورِي مِنْهَا جُزءٌ بِحَيْثُ بْنُ يَحْيَى فِي ثَلَاثَةِ أَجْزَاءٍ لَطِيفَةٌ⁴⁵

وَقَعْنَا جُزءً كَبِيرًا مِنْ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ يَحْيَى بِإِجَازَةٍ عَالِيَةٍ⁴⁷

Kendisinden 20.000 civarında hadis rivâyet edilmesi 8. yüzyılda ona ait büyük bir hadis cüzünün varlığının bilinmesi gibi hususlar hadislerinin iyi muhafaza edildiğini ve ihtiyatının gereksiz olmadığını göstermektedir.⁴⁸

İbn Asâkir *Hadîsu Yahyâ b. Yahyâ* adlı eserden 8 tane metni hocaları Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Fadl el-Ferâvî ve Ebû Muhammed İsmâil b. Ebî'l-Kâsım el-Kârî'den almıştır.⁴⁹

9. Ebû Nasr et-Temmâr (ö. 228/843) ve Hadis Ebî Nasr et-Temmâr'ı:

Takva ve fazilet sahibi⁵⁰ olan Ebû Nasr et-Temmâr'ın Müslim'in Sahîh'inde muttasıl senedle 2; Nesâî'nin Sünen'inde de muttasıl senedle 1 hadisi yer

⁴³ Sadruddîn Ebû Tâhir es-Selefi Ahmed b. Muhammed İsfâhânî, *Meşihatü's-Şeyh Ebû Abdillâh er-Râzî*, sad. Hâtim b. Ârif el-Avnî (Riyad: Dârü'l-Hicra, 1994), 112.

⁴⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 59: 3.

⁴⁵ Sem'ânî, *Tahbîr fî Mu'cemi'l-Kebîr*, thk. Munîra Nâcî Sâlim (Bağdad: Riâsatü Dîvânü'l-Evkâf, 1975), 1: 95-96.

⁴⁶ Sem'ânî, *Muntehab min Mu'cemi Şuyûhi Sem'ânî*, thk. Muvafik b. Abdillâh b. Abdülkâdir (Riyad: Dârü'l-Âlamü'l-Kütüb, 1996), 533.

⁴⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5: 729.

⁴⁸ Özkan, "Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî", 43: 270.

⁴⁹ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fî Târîhi Dimaşk*, 2:733.

⁵⁰ Alâeddin Mogoltây, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, thk. Âdil b. Usame ve Usame b. İbrâhîm (B.y. el-Fârûkü'l-Hadîseti li'tibâ'a ve'n-Neşr, 2001), 8: 324.

almaktadır.⁵¹ Onun hadis cüzü olduğu kaynaklarda geçmektedir. Zehebî Ebû Nasr'ın eseri hakkında şöyle der:⁵²

وَقَدْ أَلَفَ الْبَغَوِيُّ جُزْأَيْنِ مِمَّا عِنْدَهُ عَنْ أَبِي نَصْرِ التَّمَارِ

İbn Asâkir bu eseri görmüş ve Ebû Bekr b. Mezrâkî adlı hocasından 23 tane rivâyette bulunmuştur.⁵³

10. İbn Ayyû (ö. 228/843) ve Nüşha Ubeydullah b. Muhammed'ı:

228/843 yılında Ramazan ayında Basra'da vefat eden İbn Âiş'e'nin hadis nüshası olduğu rivâyet edilmektedir. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Rivâyetlerde aşağıdaki ifadelerle geçmektedir.

نسخة ابن عائشة عبيد الله بن محمد بن حفص⁵⁴

سَمِعْنَا نُسْخَةَ الْعَيْشِيِّ بِالْإِجَازَةِ، وَوَقَعَ لَنَا بِالْإِتِّصَالِ مِنْ عَوَالِيهِ⁵⁵

İbn Asâkir onun hadis nüshasından 13 tane metin iktibas etmiştir. Bu metinleri hocaları Ebû'r-Rabî' Süleymân b. Abdillâh el-Fergânî, Ebû Bekr b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Mezraî ve Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdülbâkî el-Ensârî'den rivâyet etmiştir.⁵⁶

11. Nuaym b. el-Heysam (ö. 228/843) ve Nüşha Nuaym b. el-Heysam'ı:

Kaynaklarda onun nüshası hakkında şu ifade geçmektedir.⁵⁷ (وله نسخة مزوية) İbn Asâkir Târîhu Dımaşk'ında bu nüshadan 12 tane metin iktibas etmiştir. Bu 12 metni hocaları Ebû'l-Kâsım es-Semarkandî, Ebû Abdillâh b. el-Bennâ, Ebû'l-Hasan b. Tevbe ve Süleymân b. Abdillâh b. Süleymân b. el-Farec'den almıştır.⁵⁸

12. Muhammed b. Bekkâr b. Reyyân (ö. 238/853) ve Hadis'i:

İbn Reyyân'ın günümüze ulaşmayan bir yazılı hadis cüzü olduğu rivâyetlerde geçmektedir.

حديث أبي عبد الله محمد بن بكر ابن الريان⁵⁹

⁵¹ Ataullah Şahyar, "Bid'at Ehlinden Hadis Rivayeti Kapsamında Mihne Sürecinin Cerh ve Ta'dile Etkisi" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2013), 12: 24, 41.

⁵² Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 10: 574.

⁵³ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971), 25: 140.

⁵⁴ Rûdânî, *Sılatü'l-Halef*, 432.

⁵⁵ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 10: 575.

⁵⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 3: 459.

⁵⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5: 715.

⁵⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 4: 161.

⁵⁹ Rûdânî, *Sılatü'l-Halef*, 222.

İbn Asâkir iki hocasından bu hadisten 5 tane metin nakletmiştir. Bu metinlerin iki tanesini hocası İbn el-Bakşalân olarak bilinen Ali b. Ahmed b. el-Hasan b. Abdülbâkî el-Muvahhid Ebü'l-Hasan'dan almıştır. Diğer üç tanesini de hocası Ebü'l-Kâsım b. es-Semarkandî'den almıştır.⁶⁰

(حدثنا محمد بن بكر بن ريان أبو عبد الله قراءة من كتابه) olarak tam şu metin geçmektedir.

13. Kuteybe b. Saîd (ö. 240/855) ve Hadis'i:

Rivâyetleri Kütüb-i Sitte'de yer alan Kuteybe b. Sa'îd'in Buhârî'nin *Sahîh*'inde muttasıl senedle 338, münkatı senedle 6; Müslim'in *Sahîh*'inde muttasıl senedle 735, münkatı senedle 1; Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde muttasıl senedle 190, münkatı senedle 12; Nesâî'nin *Sünen*'inde muttasıl senedle 711, münkatı senedle 22; Tirmizî'nin *Sünen*'inde muttasıl senedle 619, münkatı senedle 29; İbn Mâcce'nin *Sünen*'inde ise muttasıl senedle 4 hadisi yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Kuteybe b. Sa'îd'den muttasıl senedle rivâyet edilen 218, münkatı senedle 7 hadis bulunmaktadır.⁶¹

Muhaddisler tarafından sika ve saduk olarak değerlendirilen Kuteybe'nin memleketinde hadis ilminin yayılmasında büyük hizmeti geçmiş ve bir müddet Bağdat'ta kadılık yapmıştır. *el-Avâlî fi'l-Hadîs, Kitâbü't-Tabakât* ve *Kitâbü't-Tarih* adlı eserlerinin olduğu söylenmektedir.⁶² Zehebî, Kuteybe hakkında içinde seksen kadar âlî isnâdla rivâyet edilmiş hadislerine de yer verdiği bir biyografi çalışması yaptığını söylemekte, İbn Hacer el-Askalânî de üzerinde hocaları ve talebeleriyle ilgili bazı özel işaret ve remizlerin bulunduğu bir kitabının varlığından söz etmektedir. Hadis münekkitleri tarafından güvenilir bir râvî olarak kabul edilen, şiir yazdığı ve oldukça zengin biri olduğu belirtilen Kuteybe b. Saîd Şâban 240/855'te Bağlân'da vefat etmiştir.⁶³

المائة المنتقاه من حديث قتيبة بن سعيد⁶⁴

وقرات عليه جزءا فيه مائة حديث منتقاه من حديث قتيبة بن سعيد⁶⁵

⁶⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 9: 303.

⁶¹ Şahyar, "Bid'at Ehlinde Hadis Rivayeti Kapsamında Mihne Sürecinin Cerh ve Ta'dile Etkisi", 48.

⁶² [Türkistan Coğrafyasında Yetişen Ünlü Din Bilginleri | Türk Tarihi Araştırmaları \(Altayli.Net\)](https://www.altayli.net/). 25.04.2021.

⁶³ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 11: 14-17; Çakın, "Kuteybe b. Saîd", 26: 491-492.

⁶⁴ Rûdânî, *Sılatü'l-Halef*, 393.

Yukarıdaki ifadelere dayanarak onun bir hadis eseri olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Bu eserden İbn Asâkir 27 tane metin iktibas etmiştir.⁶⁶

14. Mahled b. Mâlik es-Selamsînî (ö. 242/857) ve Cüz'ü:

Mahled b. Mâlik 242/857 yılında vefat etmiştir. Ebû Zür'a er-Râzi ve İbn Hibbân sika ve şeyh olarak nitelendiren⁶⁷ Mahled b. Mâlik'in hadis cüzü olduğu bilinmektedir. Ancak bu eseri günümüze ulaşmamıştır.⁶⁸

سمعت [جزءاً من حديثه على أبي القاسم الشحامي عن أبي سعد الكنجرودي [٢]] عن الحاكم أبي أحمد الحافظ [٣] عن أبي عروبة الحراني عنه، ومات مخلد بجران سنة اثنتين وأربعين ومانتين
İbn Asâkir kendi eserinde bu hadis cüzünden 7 tane metni hocası Ebü'l-Kâsım eş-Şahâmî'den nakletmiştir.⁶⁹

15. Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî ed-Dımaşkî (ö. 245/860) ve Fevâ'id'i:

Hişâm 30 Muharrem 245/859 tarihinde Dımaşk'ta vefat etti. Onun 244/858 veya 246 yılının Safer ayında vefat ettiği de söylenmektedir. Onun birkaç eseri mevcuttur. Hişâm b. Ammâr'ın kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır: 1. *el-Meb'âs*, 2. *Fedâ'ilü'l-Kur'ân*, 3. *el-Fevâid*, 4. *Ehâdis*, 5. *Cüz fihi avâlî ehaâdisi Mâlik*.⁷⁰ Bunun dışında hadis cüzlerinin olduğu da söylenmektedir.⁷¹ İbn Asâkir 5 tane eserinde yararlanmıştı. Bu eserlerin içinden Fefâid adlı eseri günümüze ulaşmamıştır. Fuad Sezgin, İbn Hacer'in bu eserden iktibas-ta bulunduğuna işaret etmiştir.⁷² Görebildiğimiz kadarıyla bu eserden İbn İbn Asâkir 160 tane metin iktibas etmiştir.⁷³ Bu metinleri hocaları Ebü'l-Hasan Ali b. Müslim es-Sülemî ve Ebü'l-Hasan Ali b. Zeyd b. Ali es-Sülemî tarikiyle rivâyet etmiştir.⁷⁴

16. Seleme b. Şabîb (ö. 247/862) ve Cüz'ü:

⁶⁵ İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Mufehris*, thk. Yusuf Abdürrahmân el-Mara'silî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1992), 1: 391.

⁶⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 4: 137-138.

⁶⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, 9: 186; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 18: 494.

⁶⁸ Sem'ânî, *Ensâb*, 7: 178.

⁶⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 45: 143, 47: 94, 63: 240.

⁷⁰ Altıkulaç, "Hişâm b. Ammâr", 18: 151.

⁷¹ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dımaşk*, 2: 784-785.

⁷² Altıkulaç, "Hişâm b. Ammâr", 18: 151.

⁷³ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dımaşk*, 2: 787.

⁷⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 64: 272.

İbn Şabîb'in hadis cüzü olduğu kaynaklarda görülmektedir. Ancak bu eseri günümüze ulaşmamıştır.⁷⁵ İbn Asâkir bu eseri görmüş ve 6 tane metin iktibas etmiştir. Ebü'l-Fadl Muhammed b. İsmâil el-Fadîlî, Abdürreşîd b. Abdülmun'im b. Abdülvâhid Ebü'l-Fath b. Ebî Ya'lâ, el-Malîhî el-Kuttâb ve Halaf b. Atâ b. Ebî Âsım adlı hocalarından nakletmiştir.⁷⁶

17. Ahmed b. Sâlih et-Taberî el-Mısırî (ö. 248/862) ve Hadis'i:

Kaynaklarda *Kitâbü's-Sahâbe* adlı bir eserinden bahsedilmektedir. Onun dışında daha bir hadis cüzünün olduğu bilinmektedir. **حديث احمد بن صالح المصري**⁷⁷

İbn Asâkir bu eseri görmüş ve bundan 17 tane metni hocası Ebü'l-Kâsım es-Semarkadî'den nakletmiştir.⁷⁸

18. İbn Semüre (ö. 260/873) ve Cüz'ü:

İbn Ebû Hâtım er-Râzî ve Nesâî saduk, sika ve zararı yok olarak nitelendirmişlerdir. İbn Hibbân ve İbn Hacer de onun sika olduğunu belirtmişlerdir.⁷⁹ Sem'ânî ise İbn Semüre'nin hadis cüzü olduğunu söylemiştir.⁸⁰

جزء من حديث أبي جعفر محمد بن إسماعيل بن سمره الأحمسي

İbn Asâkir bu eserden 9 tane metni hocaları Ebû Hafs Ömer b. Muhammed el-Fargûlî ve Abdullah b. Mes'ûd b. Mansûr Ebû Saîd el-Malkâbâzî'den almıştır.⁸¹

19. Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî (ö. 262/876) ve Hadis'i:

İbn Şebbe'nin birkaç eserinin olduğu bilinmektedir. Bunların çoğu günümüze ulaşmamıştır. İbnü'n-Nedîm, müellifin günümüze intikal etmeyen eserlerini şu isimlerle kaydetmektedir: *Kitâbü'l-Kûfe*, *Kitâbü'l-Basra*, *Kitâbü Mekke*, *Kitâbü Ümer'i'l-Kûfe*, *Kitâbü Ümerâ'i'l-Basra*, *Kitâbü Ümerâ'i'l-Medîne*, *Kitâbü Ümerâ'i Mekke*, *Kitâbü's-Sultân*, *Kitâbü Makteli Osmân*, *Kitâbü'l-Küttâb*, *Kitâbü's-Şîr ve's-şu'arâ*, *Kitâbü'l-Egânî*, *Kitâbü't-Târih*, *Ahbârü'l-Mansûr*, *Kitâbü Muhammed ve İbrâhim ibney Abdillâh b. Hasan*, *Kitâbü eş'ârî's-şurât*, *Kitâbü'n-Neseb*, *Kitâbü Ahbâri Benî Nümeyr*, *Kitâbü Mâyesta'cimü'n-nâs fihi mine'l-Kur'ân*,

⁷⁵ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 2: 789-790.

⁷⁶ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, 27: 246, 59: 392.

⁷⁷ İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Muesses li'l-Mucemi'l-Mufefris*, thk. Yusuf Abdürrahmân el-Maraşalı (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1992), 2: 404.

⁷⁸ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, 1: 389.

⁷⁹ İbn Hibbân, *Sikât*, 9: 118; ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 2: 820-821.

⁸⁰ Sem'ânî, *el-Muntehab*, 957.

⁸¹ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, 57: 28; 58: 144.

*Kitâbü'l-isti'âne bi'ş-şî'r ve mâ câ'e fi'l-luğa, Kitâbü'l-istizâm li'n-nahv ve men kâne yelhunü mine'n-nahviyyîn.*⁸²

Bunun dışında Zehebî bunların hemen hemen hepsini zikretmiş ve ek olarak şu ifadeyi de kullanmıştır. (وَقَدْ وَقَعَ لِي مِنْ عَلِيٍّ حَدِيثٌ عُمَرَ بْنِ شَيْبَةَ) burada görüldüğü gibi İbn Şebbe'nin bir hadis cüzü olduğu da bilinmektedir.⁸³ Bunun dışında aşağıdaki rivâyetler de bulunmaktadır.

حَدِيثُ عُمَرَ بْنِ شَيْبَةَ⁸⁴

Yukarıda bahsettiğimiz gibi İbn Asâkir bu eserden 11 tane metni hocası Ebi'l-Hasan b. Kays'tan almıştır.⁸⁵

20. Ali b. Harb el-Mevsilî (ö. 265/879) ve Cüz'ü:

Edib, şâir, Arap nesebini iyi bilen ve kitap tasnif eden Ali b. Harb'ı muhaddisler âlim, saduk, sika olarak nitelendirmişlerdir.⁸⁶ 265/879 yılında vefat eden⁸⁷ Ali b. Harb'ın hadis cüzleri olduğu kaynaklarda geçmektedir.

(والجزء الثاني من حديث علي بن حرب)⁸⁸
الجزء الأول من حديث علي بن حرب الطائي⁸⁹

İbn Asâkir bu eserin Ahmed b. Süleymân el-Abbâdânî rivâyeti ile gelen ve günümüze ulaşmayan eseri görmüş ve bu eserden 6 tane metin iktibas etmiştir. Hocaları, Âmir b. Duğş b. Husn b. Duğş b. Ebû Muhammed, Kâfur b. Abdillâh Ebü'l-Hasan el-Leysî, Sa'd b. Abdillâh er-Rûmî ve Ömer b. Ahmed b. el-Hüseyn b. Ahmed Ebü'l-Hafs el-Varrâk el-Hamazânî adlı hocalarının rivâyetleriyle nakletmiştir. Bu rivâyetleri birleştirmiştir.⁹⁰

21. İbn Abdülhakem (ö. 268/882) ve Cüz'ü:

İbn Abdülhakem'in kaynaklarda birkaç eserinin olduğuna delalet eden rivâyetler bulunmaktadır. Onların bazıları şunlardır: *er-Red 'ale's-Şâfiî fimâ hâlefe fihi'l-Kitâb ve's-Sünne, Ahkâmü'l-Kur'ân, er-Red 'alâ fukahâ'i ehli'l-'Irâk, Edeb (Âdâb)ü'l-Kudât, el-Vesâ'ik ve's-şurût, el-Müvelledât, er-Rücû' 'ani's-şehâde (şehâdât), ed-Da'vâ ve'l-beyyinât, es-Sebk ve'r-remy, İhtîsa ru kütübi Eş-*

⁸² İbn Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramazan (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997), 142.

⁸³ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 12: 371-372.

⁸⁴ Rûdânî, *Silatü'l-Halef*, 225.

⁸⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 2: 187; 42: 274.

⁸⁶ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 12: 252-253.

⁸⁷ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 13: 363.

⁸⁸ İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Muesses*, 1: 360.

⁸⁹ İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Mufehris*, 266.

⁹⁰ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Târîhi Dımaşk*, 2: 830.

heb, er-Red 'alâ Bişr el-Merîsî, en-Nücûm, Kefâlet, Kitâbü'l-Mücâlese, Ziyâdetü hilâfi'-Şâfi'î, Ebû Hanîfe fi'l-Muhtasari's-sağîr li-Abdillâh b. Abdilhakem ve Cüz'ü İbn Abdülhkem.⁹¹

İbn Asâkir Cüz'ü İbn Abdülhkem adlı eserinden *Târîhu Dimaşk*'ında 18 tane metni hocaları Ebû Bekr Şirâvî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Habîb el-Âmirî ve Ebû Mansûr b. Abdillâh el-Hissî'nin aracılığıyla iktibas etmiştir.⁹² Bu eserin günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.⁹³

22. Bekkâr b. Kuteybe el-Basrî (ö. 270/884) ve Cüz'ü:

İbn Kuteybe'nin birkaç eserinin olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Sırasıyla şunlardır: *Kitâbü'l-Mehâdir ve's-sicillât*, *Kitâbü'ş-Şürût*, *Kitâbü'l-Vesâ'ik ve'l-'uhûd* bunların dışında birkaç hadis cüzleri ve Ebû Hanîfe'yi tenkit ettiği konularda İmam Şâfi'ye yazdığı reddiye.⁹⁴ Bazı kaynaklarda hadis cüzü olarak değil, nüsha olarak geçmektedir.

نسخة بكار بن قتيبة⁹⁵

İbn Asâkir hadis cüzünü görmüş ve ondan 6 tane metin iktibas etmiştir. Hocaları Ebû Muhammed b. Hibetullah b. Ahmed el-Ekfânî ve Ebû'l-Meâlî Sa'leb b. Ca'fer es-Serrâc'ın rivâyetiyle nakletmiştir. İbn Asâkir hocalarının rivâyetlerini birleştirerek vermiştir.⁹⁶

أخبرنا أبو محمد بن الأكفاني وأبو المعالي ثعلب بن جعفر قالوا أنا عبد الدائم بن الحسن أنا عبد الوهاب الكلابي أنا أبو العباس عبد الله بن عتاب بن الزفتي نا بكار بن قتيبة

23. Muhammed b. Hammâd er-Razî (ö. 271/885) ve Cüz'ü:

Dârakutnî, İbn Adiy gibi büyük muhaddisler sika olarak nitelendirmiş⁹⁷ olan Muhammed b. Hammad'ın hadis adlı eseri olup, ama günümüze ulaşmamıştır.⁹⁸

الجزء الثاني من حديث محمد بن حماد الطهراني⁹⁹

⁹¹ Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, 4: 159-160; Köse, "İbn Abdülhakem, Ebû Abdillâh" 19: 278; ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 2: 836.

⁹² İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 53: 354-355.

⁹³ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 2: 836.

⁹⁴ Çeker, "Bekkâr b. Kuteybe", 5: 365.

⁹⁵ Rûdânî, *Silatü'l-Halef*, 432.

⁹⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 25: 411; 44: 250.

⁹⁷ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 12: 629.

⁹⁸ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 2: 842.

⁹⁹ İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Mufehris*, 316.

İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk* adlı eserinde bu eserden 15 tane metin iktibas etmiştir. Bu metinleri hocaları Ebü'l-Hasan Ali b. Müslim es-Sülemî ve Ebü'l-Hasan b. Kays'tan rivâyet etmiştir.¹⁰⁰

24. Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ (ö. 209/824) ve *Garîbü'l-Hadis*'i:

Kaynaklarda onun birkaç eserinin olduğu bilinmektedir. Onların bazıları şunlardır: *Mecâzü'l-Kur'ân*, *Gârîbü'l-Hadîs*, *Maktali Osmân*, *Ahbârü'l-Haccâc*,¹⁰¹ *Kitâbü'l-Hayl*, *Nekâ'izü Cerîr ve'l-Ferezdek*, *Kitâbü'l-'Akaka ve'l-Berere*, *Tesmiyetü ezvâci'n-Nebî ve evlâdih*, *Kitâbü Eyyâmî'l-'Arab kable'l-İslâm*, *Kitâbü'd-Dîbâc*, *Kitâbü Fe'ale ve ef'ale*, *Kitâbü'd-Devâhî*, *Kitâbü'l-Fark*, *Kitâbü Mekâtîli'l-Fürsân*, *Kitâbü İ'râbi'l-Kur'ân*, *Kitâbü'l-Enbâz ve el-Muhâdarât ve'l-muhâverât*.¹⁰²

Yukarıda zikrettiğimiz ve ilk *Garîbü'l-Hadis* eseri olarak bilenen İbn Müsennâ'nın bu eseri günümüze ulaşmamıştır. Ancak kaynaklarda geçmektedir.

غريبه لأبي عبيدة بن المثنى اللغوي¹⁰³

İbn Asâkir bu eseri görmüş ve ondan 15 tane metin iktibas etmiştir. Bu metinleri hocası Ebû Bekr Muhammed b. Abdülbâkî el-Ensârî'den almıştır.¹⁰⁴

25. Muhammed b. İsa b. Sümey' (ö. 259/873) ve *Tabakât*'i:

Ebû Hâtim saduk olarak değerlendirmiş olan İbn Sümey' 259/873 yılında Cumazi'l-Ahir ayında Dımaşk'ta vefat etmiştir.¹⁰⁵ Onun *Tabakât* adlı eserinin olduğu kaynaklarda geçmektedir. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır.

Zehebî İbn Sümey'i tanıtırken şu ifadeyi kullanmıştır.¹⁰⁶ (مؤلف كتاب الطبقات)

Bu ifade bizim için çok aydınlatıcıdır. Bazı kaynaklarda ise bu eseri *tabakât* değil *târîh* olduğunu söylenmektedir. (ذكره ابن سَمْعٍ في تاريخه) ifadesi geçmektedir.¹⁰⁷ Burada biz iki şeyi söylememiz mümkündür, birincisi iki eseri de olmuştur. İkincisi ise isimleri karışmıştır. Bu konuda İbn Asâkir ufuk açıcı bir açıklama yapmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 7: 386; 30: 287; 59: 407.

¹⁰¹ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 9: 447.

¹⁰² Tülücü, "Ma'mer b. Müsennâ", 27: 552.

¹⁰³ Rûdânî, *Silatü'l-Halef*, 310.

¹⁰⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 1: 340; 25: 486.

¹⁰⁵ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, 2: 614.

¹⁰⁶ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 55.

¹⁰⁷ Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*, thk. Muvafik b. Abdillâh b. Abdülkâdir (Beyrut: Dârü'l-Garabî'l-İslâmî, 1986), 4: 1911.

¹⁰⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 66: 228.

ذکر ذلك محمد بن إبراهيم بن سميع في تاريخه قال ابن عساکر کذا قال وهو أبو محمود بن إبراهيم بن سميع وهو طبقات لا تاریخ ذکر محمد بن عمر الواقدي قال

İbn Asâkir bu eserden 416 tane metin iktibas etmiştir. Bu rivâyetleri hocaları Ebû Gâlib b. el-Bennâ, Ebû Abdillâh b. el-Bennâ ve Ebü'l-Kâsım Nasr b. Ahmed Mukâtil es-Sûsî'den almıştır.¹⁰⁹

26. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî (ö. 281/894) ve Tabakât'ı:

Ebû Zür'a'nın kaynaklarda birkaç eserinin olduğu bilinmektedir. Ancak bu eserlerin sadece ikisinin günümüze ulaştığı görüldü. *Târîh, Ehâdis ve'l-Hikayât ve'l-İlel ve's-su'âlât* adlı eserleri günümüze ulaşmıştır. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'nin bunlardan başka muhtelif kaynaklarda zikredilen *et-Tabakât, el-İhve ve'l-ehavât, Tesmiyetü şüyûhi ehli Dımaşk, Tesmiyetü ehli Filistîn, Tesmiyetü ehli Himis, Tesmiyetü nefer zevî esnân ve'l-İlm, Tesmiyetü ashâbi'l-Evzâ'i, Men haddese bi's-Şâm mine'n-nısa* adlı eserleri bulunmaktadır. Şükrullah b. Ni'metullah Ebû Zür'a ile ilgili araştırma yapmış ve çeşitli kaynaklarda adları geçen yirmi beş kitabını zikretmiştir. Ayrıca bunların çoğunun *et-Târîh* ve *et-Tabakât*'in muhtelif bölümleri olabileceğini söylemiştir.¹¹⁰

Söz konusu olan Tabakât adlı eserini İbn Asâkir görmüş ve Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Kindî rivâyeti ile gelmiş kitaptan 553 tane metin iktibas etmiştir. Bu rivâyetleri hocası Ebû Muhammed b. el-Ekfânî'den nakletmiştir.¹¹¹

27. Ebû Nuaym el-Fazl b. Amr (ö. 219/834) ve Târîh'i:

Ebû Nuaym'in *Kitâbü's-Salât ve Tesmiyetü me'ntehâ ileynâ mine'r-ruvât 'an Ebî Nu'aym* adlı eserlerinden başka, İbn Sa'd, Buhârî ve İbn Hacer gibi âlimlerin kitaplarında iktibasta buldukları *et-Târîh* adlı eseri de vardır. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Bundan yanı sıra İbnü'n-Nedîm'in sözünü ettiği *Kitâbü'l-Menâsik ve Kitâbü'l-Mesâ'il fi'l-fıkh* adlı kitapları da bulunmakta, ayrıca bir de tefsir yazdığı kaydedilmektedir. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin, Fazl b. Dükeyn'den âli isnâdla kendisine gelen yetmiş sekiz rivâyeti bir cüzde topladığı söylenmektedir.¹¹²

¹⁰⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 16: 133; 21: 28; 33: 249; 37: 8; 45: 353; 48: 250.

¹¹⁰ Kandemir, "Ebû Zür'a ed-Dımaşkî", 10: 313.

¹¹¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 25: 491; 43: 48; 46: 242. Geniş bilgi için bk. ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Târîhi Dımaşk*, 3: 1646-1651.

¹¹² Kandemir, "Ebû Nuaym, Fazl b. Dükeyn", 10: 200-201.

Yukarıda bahsettiğimiz *Târîh* adlı eserin olduğuna delalet eden şu metin vardır. (كتاب التاريخ لأبي نعيم الفضل بن دكين الزاهد)¹¹³ İbn Asâkir onun söz konusu eserinden 107 konu iktibas etmiştir. Bu rivâyetleri hocaları Ebû Ya'lâ Hamza b. el-Hasan el-Ezdi¹¹⁴ ve Ebû'l-Hasan Ali b. Müslim es-Sülemî'den almıştır.¹¹⁵ Ayrıca bazı yerlerde iki hocasının rivâyetlerini birleştirmiştir.¹¹⁶

28. İbn Ebû'l-Esved (ö. 223/838) ve *Târîh*'i:

İbn Ebû'l-Esved'in *Târîh* adlı eserin olduğu söylenmektedir. Bu eserden İbn Asâkir 65 tane metin iktibas etmiştir.¹¹⁷ Bu metinleri hocaları Ebû Gâlib el-Bennâ ve Ebû Abdillâh el-Belhî'den nakletmiştir.¹¹⁸

29. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (ö. 224/838) ve *Târîh*'i:

Âlimler sika ve güvenilir olarak değerlendirmiş olan Ebû Ubeyd birçok eser telif etmiştir.¹¹⁹ Bu eserin bazıları şunlardır: *el-Ğarîbü'l-musannef*, *Ğarîbü'l-Hadîs*, *Kitâbü'l-Emsâl*, *en-Neseb*, *Kitâbü'l-Emvâl*, *Nâsîh ve'l-Mansûh*, *Fedâilü'l-Kur'ân*, *Kitâbü'l-Îmân*, *el-Hutab ve'l-Mevâiz*, *Adedü âyi'l-Kur'ân* ve *Kitâbü't-Tahâre* gibi eserleri mevcuttur. Bunların dışında günümüze ulaşmayan daha birkaç eserinin olduğu da bilinmektedir. Günümüze ulaşmayan eserlerin içinde *Târîh* adlı eserin olduğunu söylenmektedir.¹²⁰

İbn Asâkir bu eseri görmüş ve bu eserden 250 tane metin iktibas etmiştir. Bu rivâyetleri hocası Ebû'l-Kâsım b. es-Semarkandî'den nakletmiştir.¹²¹

30. Mahmûd b. Geylân (ö. 239/854) ve *Târîh*'i:

Mervezî ve Nesâî gibi âlimler sika olduğunu söyleyen¹²² Mahmûd b. Geylân'a ait *Târîh* adlı eserin olduğu rivâyetlerde geçmektedir.

وَصَنَّفَ التَّارِيخَ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ¹²³

¹¹³ Rûdânî, *Sılatü'l-Halef*, 163.

¹¹⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 31: 371; 57: 438; 72: 376.

¹¹⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 22: 128-129; 57: 40; 72: 376.

¹¹⁶ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarîhi Dımaşk*, 3: 1660.

¹¹⁷ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarîhi Dımaşk*, 3: 1661.

¹¹⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 9: 95; 25: 241-242.

¹¹⁹ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 10: 493-494; Tüccer, "Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm", 10: 246.

¹²⁰ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarîhi Dımaşk*, 3: 1662.

¹²¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 3: 210-211; 24: 298; 71: 306.

¹²² Ebû'l-Huseyn İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, thk. Muhammed Hâmid (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, t.y.), 1: 340.

¹²³ Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd fi Ma'rifati Ulemâ'i'l-Hadîs*, thk. Muhammed Saîd Ömer İdrîs (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 3: 899.

Bahsettiğimiz bu eseri İbn Asâkir görmüş ve kendi eserine 46 tane metin almıştır. Bu rivâyetleri hocası Ebû Abdullah el-Huseyn b. Muhammed el-Belhî'den nakletmiştir.¹²⁴

31. Ahmed b. Sâlih et-Taberî (ö. 248/862) ve *Târîh*'i:

Ahmed b. Salih et-Taberî hakkında 17. kişiyi tanıtırken yukarıda zikretmiş-tik. Onun günümüze ulaşmayan hadisi olduğu gibi *Târîh* adlı eserinin var olduğu söylenmektedir. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır.¹²⁵ Kaynak-ları araştırdığımızda karşımıza şu ifade çıktı.

كان أحمد بن صالح في الحديث وحفظه ومعرفة التاريخ وأنساب المحدثين عند أهل مصر¹²⁶
İbn Asâkir bu eserden 23 tane metin iktibas etmesi, bu eserin var olduğuna delalet etmektedir. İbn Asâkir bu metinleri hocası Abdullah er-Râzî'nin kitabından aldığını söylemiştir.¹²⁷

32. el-Mufaddal b. Gassân el-Gallâbî (ö. 252/866) ve *Târîh*'i:

Gallâbî'nin hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ona rağmen Hatîb el-Bağdâdî onun sika olduğunu söylemiştir.¹²⁸ Zehebî ise *Târîh* adlı eser telif ettiğini (مصنف التاريخ) belirtmiştir.¹²⁹ (وكذا نقله المفضل الغلابي في تاريخه) ve (تاريخ الغلابي) gibi ifadeler onun eserinin olduğuna delalet etmektedir.¹³⁰ İbn Asâkir onun çok faydalı bir tarih adlı eser yazdığını söylemiş o eseri Gallâbî'nin oğlu el-Ahvas rivâyetiyle geldiğini söylemiştir. Bundan başka Sabit ve İbn Hayrûn rivâyetlerinden de iktibas etmiştir.

وصنف تاريخا كثير الفائدة واختصره في أصغر منه روى عنه ابنه أبو أمية الأحوص بن المفضل بن غسان¹³¹

İbn Asâkir bu eserden 968 tane metni hocası Ebü'l-Berekât el-Enmâtî rivâyetiyle nakletmiştir.¹³²

¹²⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 19: 298, 385; 25: 236; 31: 336; 35: 14.

¹²⁵ ed-Da'canî, *Mevâridü İbn Asâkir fi Tarihi Dimaşk*, 3: 1692.

¹²⁶ Moğoltay, *İkmâlû't-Tehzîb*, 1: 59.

¹²⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 25: 228, 240, 487; 35: 33; 59: 404.

¹²⁸ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 10: 156.

¹²⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5: 1261.

¹³⁰ İbn Recep el-Hanbalî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Mecdî b. Abdülhâlik eş-Şâfî (Medine: Maektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1996), 2: 338.

¹³¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 60: 89.

¹³² İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 32: 26; 28: 400; 55: 262; 60: 148; 65: 137; 72: 364.

33. Ebû Alî Hanbel b. İshâk b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 273/886) ve Târîh'i:

Bizim konumuzla bağlantısı olan ve günümüze ulaşmayan *Târîh* adlı eseri Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn gibi muhaddislerden bahsettiği ve hadis râvîlerinin durumunu incelediği kaydedilen eserden Zehebî faydalanmıştır. Bu eser kaynaklarda şöyle geçmektedir.

وله كتاب مصنف في التاريخ يحكي فيه عن أحمد بن حنبل، ويحيى بن معين، وغيرهما¹³³
وله (تاريخ) مُفِيدًا¹³⁴

Yukarıda bahsettiğimiz Zehebî gibi İbn Asâkir de bu eserden 737 tane metin iktibasta bulunmuştur. Bu metinleri hocaları Ebü'l-Kâsım es-Semarkandî'den 622 metin,¹³⁵ Ebü'l-Muzaffar el-Kuşeyrî'den 75 metin¹³⁶ ve Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn el-Mazrikî'den 40 tane metin rivâyet etmiştir.¹³⁷ Burada açık görüldüğü gibi İshâk b. Hanbel'in *Târîh* adlı eseri olmuş, ancak günümüze ulaşmamıştır. Bu ve bunun gibi eserlerin üzerinde araştırmalar yapılabileceğini söyleyebiliriz.

34. İbn Hirâş (ö. 283/896) ve Târîh'i:

İbn Hirâş cerh ve ta'dil ile ilgili eser telif etmiştir.¹³⁸ Ayrıca onun *Târîh* adlı günümüze ulaşmayan eserinin olduğu da söylenmektedir. Bu eseri ile cerh ve ta'dil ile eserinin aynı olduğunu söylememiz mümkündür. İbn Asâkir bu eseri görmüş ve ondan 155 tane metin iktibas etmiştir. Bu rivâyetleri Ebû Muhammed el-Ekfânî, Ebü'l-Hasan Ali b. Müslim es-Sulemî ve Ebü'l-Kâsım b. Abdan adlı hocalarından tahsil etmiştir.¹³⁹

35. Muhammed b. Mervân (ö. 294/911) ve Mecâlis'i:

Hayatı hakkında fazla bilgi olmamasına rağmen, kaynaklarda ona ait *Mecâlis* adlı eserinin olduğu görülmektedir.

وقال محمد بن مَرْوَانَ صاحبُ كتابِ المُجَالِسَةِ¹⁴⁰

¹³³ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 9: 217.

¹³⁴ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 53.

¹³⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 35: 188; 44: 464.

¹³⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 16: 393; 28: 271.

¹³⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 286; 25: 336.

¹³⁸ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri min Zeheb*, thk. Mahmûd el-Arnâvût (Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, 1986), 3: 345.

¹³⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 18: 286; 21: 269; 22: 22; 24: 157, 364.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî (Lübnan: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1988), 8: 381.

İbn Asâkir bu eserden 96 tane metin iktibas etmiştir. Bu metinleri hocası Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Kartîlâ'dan rivâyet etmiştir.¹⁴¹

36. Ebû Muhammed b. Yûsuf el-Kâdî (ö. 246/861) *ez-Zikr ve't-Tesbîc*'i:

Sika, sâlih, afif, emîn, sedîdü'l-ahkâm gibi sıfatlarla anılan Yûsuf el-Kâdî'ye nisbet edilen eserler şunlardır: *es-Sünen, Kitâbü'l-'İlm, Fezâ'ilü Ezvâci'n-Nebî, Müsnedü Şu'be b. el-Haccâc, Kitâbü'z-Zekât, Kitâbü's-Sıyâm, Kitâbü'd-Du'â* ve *ez-Zikr ve't-Tesbîc* adlı eserlerinin olduğu kaynaklarda söylenmektedir.

الذکر ليويسف القاضي¹⁴²

الَّذِي رَوَى عَنْ: يُوسُفَ الْقَاضِي (جُزْءَ الزَّكَاةِ)، وَ (جُزْءَ الشَّيْبِ) ¹⁴³

İbn Asâkir bu eserden 8 tane metin almıştır. Bu metinleri hocası Ebi'l-Hasan Ali b. Abdülvâhid ed-Dîneverî'den nakletmiştir.¹⁴⁴

37. Humeyd b. Zencûye (ö. 251/868) ve *Tergîb ve't-Terhîb*'i:

Onun birkaç eseri arasında günümüze ulaşmadığı söylenen ve İbn Asâkir de ondan 56 tane metin iktibas eden *Kitâbü't-Tergîb ve't-Terhîb* adlı eseri bulunmaktadır. İbn Asâkir bu metinleri hocası Ebî Abdullah el-Furavî'den nakletmiştir.¹⁴⁵

صاحبُ كتاب التَّزْجِيبِ وَالتَّرْهِيْبِ¹⁴⁶

وكتاب التَّرْغِيْبِ لِحَمِيْدِ بْنِ زَنْجُوِيَه¹⁴⁷

Bu eserin inşâsı ile ilgili bir çalışma yapılmış ve esere ait 500 rivâyet tespit edilmiştir.¹⁴⁸

38. İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894) ve Günümüze ulaşmayan eserleri:

İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk* adlı eserinde İbn Ebi'd-Dünyâ'nın 48 tane eserden faydalandığı bilinmektedir. Bu eserlerin bazıları günümüze ulaşmamıştır. Sırasıyla bu eserler şunlardır:

1. *el-Ahzân*¹⁴⁹ (الأحزان) adlı eserinden 9 tane metni hocası Ebû Muhammed b. Hibetullah b. Ahmed b. Tâvus'tan nakletmiştir.¹⁵⁰

¹⁴¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 1: 296, 335, 336, 341.

¹⁴² İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Muesses*, 2: 364.

¹⁴³ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 16: 329.

¹⁴⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 28: 20; 31: 31; 36: 76.

¹⁴⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 24: 300; 33: 246; 62: 275.

¹⁴⁶ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 12: 21.

¹⁴⁷ Sem'ânî, *Tahbîr*, 1: 146.

¹⁴⁸ Geniş bilgi için bk. Ferhat Gökçe, *İsnâdlarda Saklı Eserler*, (Ankara: İlahiyât Yay., 2019).

¹⁴⁹ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 401.

¹⁵⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 19: 151; 68: 126.

2. *Duâ*¹⁵¹ (وكتاب الدعاء له سمعه على القاسم ابن عساكر) İbn Asâkir bu eserden 6 tane metni hocaları Ebû Mansûr Abdülhâlik b. Zâhir b. Tâhir eş-Şahamî ve Ebû Saîd Zâhir b. Tâhir eş-Şahamî'den almıştır.¹⁵² İki hocasının rivâyetlerini birleştirerek vermiştir.
3. *et-Tefekkür ve'l-i'tibâr*¹⁵³ (التَّفَكُّرُ وَالْإِعْتِبَارُ) adlı eserinin de günümüze ulaşmadığı söylenmektedir. İbn Asâkir bu eserden Ebû Muhammed b. Şeddâd aracılığıyla tek metin almıştır.¹⁵⁴
4. *el-'Afv ve zemmü'l-ğazab*¹⁵⁵ (أخرجه ابن أبي الدنيا في كتاب العفو وذم الغضب) adlı günümüze ulaşmayan eserinden 3 tane metni hocası Ebî Bekr Yahyâ b. İbrâhim b. Osmân b. Ömer el-İskenderî'den rivâyet etmiştir.¹⁵⁶
5. *et-Te'âzi*¹⁵⁷ (التعازي) günümüze ulaşmayan bu eserden 38 tane metin iktibas etmiştir. Bu eserleri hocası Ebî Sa'd el-Bağdâdî'den almıştır.¹⁵⁸
6. *Meâridü'l-Kelâm*¹⁵⁹ (معارض الكلام) adlı eserden bir tane metin almıştır. Bu metni hocası Ebû Gâlib ez-Zühî'î'den rivâyet etmiştir.¹⁶⁰
7. *el-Hazer ve's-şefeka*¹⁶¹ (الحذر والشفقة) İbn Asâkir bu eserden hocası Ebî Muhammed el-Ekfânî rivâyetiyle 26 tane metin iktibas etmiştir.¹⁶²

39. Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk (ö. 298/910) ve el-Kanâ'a'sı:

Ahmed b. Muhammed, Ali b. Ca'd, İbnü'l-Medîni ve Ahmed b. Hanbel gibi muhaddislerden hadis tahsil etmekle beraber, Dârekutnî tarafından hadis rivâyetinde zayıf kabul edilmiştir. el-Kanâ'a (Cüz'ü'l-Kanâ'a) adlı eserinin olduğu bilinmektedir. Ancak günümüze kadar gelip gelmediği bilinmemektedir.¹⁶³

¹⁵¹ İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Muesses*, 2: 151.

¹⁵² İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 53: 217, 234.

¹⁵³ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 402.

¹⁵⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 67: 42-43.

¹⁵⁵ Zeynüddîn b. Abdürrahmân b. Ebî Bekr b. İbrâhim el-İrâkî, *el-Mugnî an Hamile'l-Esfâri fi'l-Esfâr* (Lübnân: Dârü İbn Hazm, 2005), 1060.

¹⁵⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 37: 44; 64: 46.

¹⁵⁷ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 402.

¹⁵⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 7: 189; 8: 6, 202, 203; 10: 33.

¹⁵⁹ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 403.

¹⁶⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 56: 310.

¹⁶¹ Rûdânî, *Silatü'l-Halef*, 216; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 402.

¹⁶² İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 22: 64; 38: 6; 45: 244.

¹⁶³ Bilgin, "Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk", 2: 103; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 494-495.

Eserinin var olduğuna delalet eden şu ifadeler bulunmaktadır: (سَمِعْنَا الْقَتَاعَةَ) (من تأليفه)¹⁶⁴ ve (وكتاب «القتاعة لأبي العباس أحمد بن محمد بن مسروق»)¹⁶⁵ bu ifadelerde görüldüğü gibi onun böyle bir eserin olduğu şüphesizdir. İbn Asâkir bu eseri görmüş ve kendi eserine 44 tane metin nakletmiştir. Bu rivâyetleri hocası Ebü'l-Kâsım es-Semarkandî'den almıştır.¹⁶⁶

Sonuç

Çalışmamızda bu asırda telif edilip de günümüze ulaşmayan eserlerin *Târihu Dimaşk* incelenerek izi sürülmeye çalışılmıştır. Yaptığımız çalışmayla eserde hicrî üçüncü asra ait 168 tane hadis kaynağı tespit edilmiştir. Bunlar üzerinde detaylı durmadan sadece önce bir listesi verilmiştir. Bu eserlerin çoğu günümüze ulaşan ve bilinen eserlerdir. Nitekim İbn Asâkir'in "kütüb-i sitte" olarak bilinen bütün eserlerden çokça faydalandığı da görülmektedir. Kısa ca İbn Asâkir günümüzde bilinen ve bilinmeyen birçok eserden yararlanmıştı. Çalışmamızın asıl konusu ve katkı sağlamaya çalıştığı konu hicrî üçüncü asra ait günümüze ulaşmayan hadis kaynakları üzerine olmuştur. Çalışmamızda İbn Asâkir'in hicrî üçüncü asra ait günümüze ulaşmayan 39 hadis eserinden istifade ettiği tespit edilmiş ve bu eserlerin her biri tek tek ele alınmıştır. Öyle tahmin ediyoruz ki bu eserlerin her biri kendi alanlarında hem hadis tarihi hem de hadis edebiyatı açısından çok büyük bir öneme sahiptir.

Hicrî altıncı asır bazı istisnalar hariç isnâdların terkedildiği bir çağ olmuştur. Dönemin diğer önemli bir ismi Begavî gibi henüz isnâdların tamamen terkedilmediği bir dönemde yaşaması, eserlerini isnâd sistemini kullanarak telif etmesi, isnâd ile hadis eseri tasnif eden son âlimlerden birisi olması İbn Asâkir'i önemli kılan husulardan olmuştur. İbn Asâkir ve özellikle eseri *Târihu Dimaşk*, "hadislerinin kaynakları" dolayısıyla "isnâd araştırmaları" konusunda önem arz etmektedir ki çalışmamız bu amaca bir nebze olsun katkı sağlamak için hazırlanmıştır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz günümüze ulaşmayan eserler üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Ayrıca bu eserlerin gerçekten müelliflerine ait olup olmadığı hususu çeşitli kaynaklardan özellikle de tabakât kitaplarından araştırılarak mukayese edilmiştir. Ayrıca

¹⁶⁴ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 13: 495.

¹⁶⁵ İbn Hacer, *Mu'cemü'l-Muesses*, 2: 394.

¹⁶⁶ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, 34: 295; 40: 89; 53: 432.

bu eserlerin müellifleri hakkında bilgiler verilerek İbn Asâkir'in kendi eserinde onlardan kaç tane metin iktibas ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamız sonucunda, günümüze ulaşmayan eserlerden toplam 22.547 tane rivâyetin nakledildiği görülmüştür.

Son olarak İbn Asâkir'in *Târîhu Dımaşk'*ını daha pek çok açıdan çalışılabilircek bir hazine olarak değerlendirmekteyiz. Bu açıdan çalışmamızın, yapılacak yeni çalışmalara ışık tutacak mâhiyette olmasını temenni etmekteyiz. Çalışmamızda tespit ettiğimiz hicrî üçüncü asra ait rivâyetlerin sadece İbn Asâkir'in rivayeti olarak değil aynı zamanda üçüncü asrın bir ürünü olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve üzerinde daha geniş araştırmalara kapı aralayacağını düşünmekteyiz. Özellikle bu eserlerin inşâ-kısmî inşâları ya da bulunması durumunda nüshaları mukayeseli pek çok çalışmaya konu olacaktır ki bu da şüphesiz ilim ve hadis dünyasına pek çok yönden katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Albayrak, Ali. *Buhârî Sonrası el-Câmi'u's-Sahîh Nüsha Farklılıkları, Hatalar, Tashihler*. İstanbul: MÜİF Yay., 2018.
- Bağdâdî, Hatîb. *Târîhu Ba ğdâd*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dârü'l-Garabi'l-İslâmiyye, 2002.
- Bilgin, Mustafa. "Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk". *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 1989.
- Çeker, Orhan. "Bekkâr b. Kuteybe". *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 1992.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*. thk. Muvafik b. Abdillâh b. Abdülkâdir. Beyrut: Dârü'l-Garabi'l-İslâmî, 1986.
- ed-Da'canî, Tallâl b. Saûd. *Mevâridü İbn Asâkir fî Tarîhi Dımaşk*, Medine: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, 1425/2004.
- el-Halîlî, Ebü Ya'lâ. *el-İrşâd fî Ma'rifati Ulemâ'i'l-Hadîs*. thk. Muhammed Saîd Ömer İdrîs. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- el-İrâkî, Zeynüddîn b. Abdürrahmân b. Ebî Bekr b. İbrahîm. *el-Mugnî an Hamile'l-Esfâri fî'l-Esfâr*. Lübnân: Dârü İbn Hazm, 2005.
- el-Mısırî, Abdullâh b. Muhammed b. Saîd b. Ebî Meryem. *Mâ esnede Sufyân b. Saîd es-Sevrî*. Dımaşk: Zâhiriye Kütüphanesi, 9.

- es-Sarîfînî, Takyüddîn. *el-Muntehab min Kitâbi Siyâk li Târîhi Nîsâbûr*. thk. Hâlid Haydar. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414.
- Gökçe, Ferhat. *İsnâdlarda Saklı Eserler*. Ankara: İlahiyât Yay., 2019.
- İbn Asâkir. *Târîhu Dimaşk*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- İbn Cevizye, *Câmî'ül-Mesânid*. thk. Ali Hüseyin el-Bâb. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2005.
- İbn Ebî Garaze, *Cüz'ün fihi Müsned Abis el-Gıffârî ve Cemâ'atü mine's-Sahâbe*. thk. Gâlib b. Muhammed Ebü'l-Kâsım el-Hâmidî. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1998.
- İbn Ebî Ya'lâ, Ebü'l-Huseyn. *Tabakâtü'l-Hanâbile*. thk. Muhammed Hâmid. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, t.y..
- İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mu'cemü'l-Mufehris*. thk. Muhammed Şakûr el-Miyâdinî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- _____, *Mu'cemü'l-Muesses li'l-Mucemi'l-Mufefris*. thk. Yusuf Abdürrahmân el-Mara'salî. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1992.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *Sikât*. Haydarabad: Meclîsü Dâiratü'l-Ma'ârifü'l-Osmâniyye, 1973.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Ali Şîrî. Lübnan: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1988.
- İbn Nedîm. *el-Fihrist*. thk. İbrahim Ramazan. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.
- İbn Recep el-Hanbalî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mecdî b. Abdülhâlik eş-Şâfiî. Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1996.
- İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri min Zeheb*. thk. Mahmûd el-Arnâvût. Dimaşk: Dârü İbn Kesîr, 1986.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Müftî. *Ulûmu'l-Hadîs*. thk. Nureddin Itr. Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1998.
- İsfâhânî, Sadruddîn Ebû Tâhir es-Selefi Ahmed b. Muhammed. *Meşihatü's-Şeyh Ebû Abdillâh er-Râzî*. sad. Hâtım b. Ârif el-Avnî. Riyad: Dârü'l-Hicra, 1994.
- İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn*. Lübnan: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1955.
- Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik ve Tekrîbü'l-Mesâlik*. thk. Abdülkâdir es-Sehrâvî. Magrib: Matba'atü Fidâla, 1970.
- Kandemir, "Ebû Nuaym, Fazl b. Dükeyn". *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 1994.

- _____, “Ebû Zür’a ed-Dımaşkî”. *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 1994.
- Koçkuzu, Ali Osman. “Firyâbî, Muhammed b. Yûsuf”. *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 1996.
- Mogoltây, Alâeddin. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*, thk. Âdil b. Usame ve Usâme b. İbrâhîm. B. y. el-Fârûkü'l-Hadîseti li'tibâ'a ve'n-Neşr, 2001.
- Özkan, Halit. “Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî”. *DİA*. İstanbul: TDV Yay., 2013.
- Rûdânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Süleymân. *Sılatü'l-Halef bi-Mavsûli's-Salef*. thk. Muhammed Haccî. Beyrut: Dârü'l-Garabi'l-İslâmiyye, 1988.
- Sem'ânî, Abdülkerîm. *Ensâb*. thk. Abdürrahmân b. Yahyâ el-Meallimî el-Yamanî. Haydarabad: Meclisü Dâiratü'l-Ma'arifü'l-Osmâniyye, 1962.
- Sem'ânî, *Muntehab min Mu'cemi Şuyûhi Sem'ânî*. thk. Muvafik b. Abdillâh b. Abdülkâdir. Riyad: Dârü'l-Âlamü'l-Kütüb, 1996.
- Sem'ânî, *Tahbîr fî Mu'cemi'l-Kebîr*. thk. Munîra Nâcî Sâlim. Bağdad: Riâsatü Dîvânü'l-Evkâf, 1975.
- Sezgin, Fuad. *Târîhu't-Turâsi'l-Arabiyye*. çev. Mahmûd Fahmî Hicâzî. Riyad: Cami'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmî.
- Şahyar, Ataullah. “Bid'at Ehlinde Hadis Rivayeti Kapsamında Mihne Sürecinin Cerh ve Ta'dile Etkisi” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2013). 12/24.
- Tülücü, Süleyman. “Ma'mer b. Müsennâ”. *DİA*. Ankara: TDV Yay., 2003.
- Zehabî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuyab el-Arnâvût. Beyrut: Müessesâtü'r-Risâle, 1996.
- _____, *Târîhu'l-İslâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dârü'l-Garabi'l-İslâmiyye, 2003.
- _____, *Tezkiratü'l-Huffâz*. thk. Abdürrahman b. Yahya el-Muallimî. Haydarabad: Dâiratü'l-Maâri'î'l-Osmâniyye, 1374.